

# **Iloa, surua, pelkoa ja vihaa**

**- satu tunnekasvatuksen välineenä**

Pro gradu -tutkielma

Amanda Väli-Korpi

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajan koulutusohjelma

Lapin yliopisto

Kevät 2021

## Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Iloa, surua, pelkoa ja vihaa -satu tunnekasvatuksen välineenä

Tekijä: Amanda Väli-Korpi

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede/Luokanopettajan koulutusohjelma

Työn laji: Pro gradu -tutkielma x Lisensiaatintutkimus\_\_

Sivumäärä: 61

Vuosi: 2021

### Tiivistelmä:

Tutkimus tarkastelee Petronella Grahnin vuonna 2020 julkaisemaa kirjaa Pomenia taikamaailman suuri seikkailu, joka on lapsille suunnattu satua ja fantasiaa yhdistelevä lastenkirja. Tutkimuksessa oli tarkoitus tarkastella kirjan hahmojen välisissä vuoropuheluissa esiintyviä tunteita, tunteisiin johtavia syitä sekä tunteisiin vastaamistapoja. Lisäksi tarkoituksena oli pohtia sitä, millä tavoilla tunteet näyttäytyvät tunnetaitojen tukemisen näkökulmasta.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jonka analyysimenetelmä toimii laadullinen sisällön analyysi. Analyysimenetelmä valikoitui tutkimuksessa käytettävän aineiston perusteella. Aineistona tutkimuksessa toimii aiemmin mainittu Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu -kirja.

Tutkimuksessa saatiin selville, että tutkimusaineistona olevan kirja käsiteltävistä tunteista suuri osa oli kielteisiä. Tutkimuksen perusteella selvisi aineiston sisältävän neljään eri tunnejoukkoon sisältyviä tunteita, vihan, surun, ilon sekä pelon tunteita. Tunteisiin johtavia syitä löytyi analyysin perusteella kaksi teemaa, kiusaaminen sekä uudet tilanteet. Tunteeseen vastaamistapoja tutkimuksessa saatiin selville neljä, näitä olivat välinpitämättömyys, myötätunto, tunteeseen reagointi sekä tunteen voimistaminen.

Tutkimuksen perusteella kirja tarjoaa ajankohtaisia ja lapsille läheisiä syitä tunteiden tuntemiselle, ja antaa monipuolisesti keinoja tunteisiin vastaamiselle. Kirja välittää lapsille myönteistä ja monipuolista kuvaa tunteista ja niiden tuntemisesta, eikä jätä käsittelemättä vaikeiksikaan miellettyjä tunteita.

Avainsanat: Lastenkirjallisuus, tunteet, tunnetaidot

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

# Sisällysluettelo

|  |    |
|--|----|
| 1 Johdanto .....   | 3  |
| 2 Tunteista tunteiden käsittelyyn.....                     | 7  |
| 2.1 Tunteet.....   | 7  |
| 2.2 Tunteet osana vuorovaikutusta .....                    | 8  |
| 2.3 Tunneäly .....   | 9  |
| 2.4 Tunnetaidot ja niiden kehittyminen .....               | 11 |
| 2.5 Kasvattaja tunnetaitojen tukena.....                   | 14 |
| 3 Lastenkirjallisuus .....                                 | 16 |
| 3.1 Lastenkirjallisuuden määrittelyä.....                  | 16 |
| 3.2 Satua ja fantasiaa .....                               | 17 |
| 3.3 Lastenkirjallisuus ja tunteet.....                     | 20 |
| 3.4 Lastenkirjallisuus merkitysten välittäjänä .....       | 22 |
| 4 Tutkimuksen toteutus .....                               | 23 |
| 4.1 Tutkimusongelma .....                                  | 23 |
| 4.2 Laadullinen sisällönanalyysi.....                      | 23 |
| 4.3 Aineisto.....  | 26 |
| 4.4 Sadun hahmot .....                                     | 27 |
| 4.5 Analyysin kulku.....                                   | 29 |
| 5 Tulokset.....  | 35 |
| 5.1 Sadussa esiintyvät tunteet .....                       | 35 |
| 5.2 Myönteiset ja kielteiset tunteet .....                 | 37 |
| 5.3 Sadussa koettujen tunteiden syyt.....                  | 38 |
| 5.4 Tunteisiin vastaaminen .....                           | 41 |
| 6 Pohdinta.....  | 48 |
| 6.1 Johtopäätökset .....                                   | 48 |
| 6.2 Tulosten tulkinta .....                                | 49 |
| 6.3 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet..... | 54 |
| Aineisto .....   | 56 |
| Lähteet.....   | 56 |

# 1 Johdanto

Tunteet ovat osa ihmisen perusolemusta ja toimivat jonkin tarpeen ilmaisimena, ja ohjaavat pyrkimyksiä tarpeen tyydyttämiseksi. Tunteet ovat osa ihmistä jo syntymästä lähtien, mutta tunteiden hallitseminen alkaa muotoutua vasta kontaktissa muihin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan. Erityisesti lasten ja nuorten tunnetaitojen kehittäminen on ollut keskusteluissa viimeisten vuosien aikana. Tunnetaitojen tärkeyttä henkisen hyvinvoinnin ja muiden ihmisten kohtaamisessa ei voida kiistää. Useat tutkimukset osoittavatkin hyvien tunnetaitojen tärkeyden esimerkiksi sosiaalisessa kanssakäymisessä ja toisaalta myös vaikeudet, joita kehittymättömät tunnetaidot voivat saada aikaan. Esimerkiksi tunnetaitojen kehittymättömyydellä ja kiusaamisella nähdään usein olevan yhteys toisiinsa. Julia Pöyhönen (2020) toteaa MTV:n uutisten tekevässä haastattelussa, että hyvät tunnetaidot omaavalla lapselle ei ole syytä kiusata toisia. Näin ollen tunnekasvatuksella on suuri rooli niin lapsen itsensä hyvinvoinnin kannalta kuin lapsen sosiaalisten suhteiden muodostumisen kannalta. Tunnetaidot ovat puhututtaneet viime aikoina enemmänkin, ja viimeistään tunnekasvatuksen tullessa osaksi viimeisintä opetussuunnitelmaa (OPS 2014) tunnetaitojen kehittämisestä on tullut niin koulujen kuin yhteiskunnankin kannalta tärkeä asia.

Lapsia on kasvatettu jo vuosisatojen ajan lastenkirjallisuuden avulla. Lastenkirjallisuuden luomien satumaailmojen on havaittu olevan hyvä keino auttaa lasta käsittelemään elämän haasteita ja vaikeita asioita. Tarinat ja sadut toimivat myös osana tunnekasvatusta. Lukuklaani-hankkeen yhteydessä tehdyssä lasten- ja nuortenkirjallisuuden kartoituksessa (2019, 5) havaittiin, että tunnetaidot ovat astuneet esiin lastenkirjallisuudessa jo aivan pienille lapsille suunnatussa kirjallisuudessa. Sadut ja muu lastenkirjallisuus ovat isossa osassa lasten elämää, niin vapaa-ajalla, päiväkodissa kuin vielä koulussakin. Viime vuosina myös lasten tunnetaitojen tueksi luodut kirjasarjat ovat yleistyneet hurjaa vauhtia. Esimerkiksi Julia Pöyhösen ja Heidi Livingstonin luoma Fanni-kirjasarja, ja Katri Kirkkopellon Molli-kirjasarja, ovat molemmat 2010-luvulla alkunsa saaneita kirjasarjoja, jotka keskittyvät nimenomaan tunnetaitojen tukemiseen. Kiinnostuin itse kuitenkin siitä, millä tavallinen satukirja voisi toimia tunnetaitojen tukemisen välineenä. Tavalliset satukirjat ovat kuitenkin todennäköisemmin suuremmissa roolissa lapsen elämässä, kuin tunnekasvatukseen tarkoitettut kirjat. Sen vuoksi olen valinnut tutkimuksen

aineistoksi satukirjan tunnekasvatukseen suunnatun kirjan sijaan. Heikkilä-Halttunen (2020) toteaa myös artikkelissaan, että tavallinen satukirja voi olla jopa tunnekasvatukseen tarkoitettua kirjaa parempi vaihtoehto lapsen tunnetaitojen tukemisessa. Tässä tutkielmassa lähestyn tunnekasvatusta nimenomaan lastenkirjallisuuden ja sadun näkökulmasta.

Tutkimukset ovat osoittaneet lastenkirjallisuuden hyödyt lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta tärkeäksi. Esimerkiksi Ylönen (1998) on tutkinut satujen vaikutusta päiväkotikäisten lasten tunnekehittymiselle. Hänen mukaansa saduista on erityisesti hyötyä niille lapsille, jotka kärsivät tunne-elämän ongelmista, mutta myös lapsille joilla niitä ei ole. Tällöin lapsi voi satujen avulla kehittää mielikuvitustaan, ja tehdä haaveitaan todeksi. Myös Karjalainen (2001, 61) toteaa lastenkirjallisuuden olevan lapselle oivallinen keino käsitellä tunteita. Tällöin tunteet eivät aiheuta lapselle liikaa ahdistusta, sillä lapsi voi käsitellä tunteita turvallisesti sadun hahmojen kautta.

Lähestyn tässä Pro gradu -tutkielmassa tunnetaitoja lasten satukirjallisuuden kautta. Tutkimuksen aineistona toimii Petronella Grahnin vuonna 2020 julkaistu Taikamaailman suuri seikkailu -lastenkirja. Päädyin valitsemaan aineistoksi tämän kirjan, sillä se on ajankohtainen ja sen luonne on satukirjamainen, mutta tunteita isosti käsittelevä. Aineisto on rajattu käsittelemään sadussa olevia vuoropuheluita, joissa on mukana jokin siitä tunnistettava tunne. Olen erityisen kiinnostunut siitä, millaisia tunteita Taikamaailman suuri seikkailu -sadussa käsitellään, mistä nämä tunteet johtuvat ja millä tavoilla niihin vastataan. Pyrin tutkimuksellani selvittämään, millä tavoilla nämä asiat sadussa näyttäytyvät, sekä pohtimaan sitä, mitä annettavaa sadulla olisi tunnetaitoja tukevana satuna. Näiden kysymysten pohjalta päädyin luomaan tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseksi: Millä tavoilla tunteet ilmenevät Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu -sadun vuoropuheluissa?

Tutkimukseni tavoitteena on siis selvittää, millaisia syitä ja tunteidenkäsittelykeinoja Taikamaailman suuri seikkailu tarjoaa lapsille. Tämä sen takia, että lastenkirjallisuus välittää lukijalleen aina tiettyjä arvoja ja asenteita, jotka myös heijastelevat yhteiskuntaan (Hunt 2002, 1–2). Olen siis kiinnostunut siitä, millaisia arvoja kyseinen teos välittää lapsille tunteiden näkökulmasta. Vastaus tutkimusongelmaan selvitetään laadullisen tutkimuksen keinoin, ja aineiston

analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytetään laadullista sisällönanalyysiä, joka soveltuu hyvin kirjallisuuden analyysiin.

## 2 Tunteista tunteiden käsittelyyn

### 2.1 Tunteet

Tunteita voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Tuntemusteorian mukaan tunteet ovat toiminnassa ilmeneviä sisäisesti koettavia tuntemuksia. Tunteelle olennaista on siis, että se tuntuu joltakin. Se miltä tunne tuntuu, tai miten me sitä ilmaisemme, on hyvin ihmiskohtaista. Tunteiden tuntemiseen vaikuttavat vahvasti myös kulttuuri, jossa elämme ja käsityksemme ihmisistä ja arvoista. (Puolimatka 2011, 325, 328.) Tunteet ovat läsnä meidän jokapäiväisessä elämässämme olemme sitten yksin tai vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tunteiden kirjo on hyvin laaja, eikä kaikkia tunteita osata tai edes voida nimetä niiden päällekkäisyyksien ja monimutkaisuuden vuoksi. Tunteita tulee ja menee ihmisen mielessä joka hetkessä, toiset viipyvät vain hetken ja toiset pidempään.

Vaikka tunteiden määrittelyminen koetaan monimutkaiseksi, voidaan niitä tarkastella niin psykologisesta kuin filosofisestakin näkökulmasta. Daniel Goleman (1995, 341–342) kuvaa tunteiden olevan elämyksellisiä mielenliikkeitä, joihin liittyy niin psykologisia kuin biologisiakin mielentiloja ja toiminnan yllykkeitä. Tunteet näkyvät myös ihmisen ajatuksissa, ja teoissa. Tutkijoita on jo vuosikymmeniä puhututtanut se, onko olemassa niin sanottuja perustunteita, joista kaikki koetut tunteet ovat sekoitusta. Perustunteiksi on ehdotettu esimerkiksi seuraavia: ilo, viha, suru, pelko, nautinto, rakkaus, hämmästys, inho ja häpeä (Goleman 1997, 341–342, Pulkkinen 2002, 69).

Golemanin määrittelemät perustunteet saavat tukea Paul Ekmanin (1967–1968) tutkimuksesta tunteiden ja kasvonilmeiden tunnistamisen yhteydestä. Tutkimuksessaan Ekman havaitsi, että ihmiset ympäri maailman tunnistavat kuusi tiettyä tunnetta pelkistä kasvonilmeistä, pelon, vihan, inhon, surun, yllättyneisyyden ja mielihyvän, sekä niihin liittyvät kasvonilmeet. Ekmanin tutkimukset kohdistuivat henkilöihin, jotka elivät eristyksissä länsimaisesta kulttuurista Papuan Uusi-Guinean erämaassa. Näillä henkilöillä ei ollut lukutaitoa, englannin kielen taitoa tai minikäänlaista kosketusta televisioon tai mediaan. (Ekman 2003.) Tämän tutkimuksen kannalta näen kuitenkin riittäviksi perustunteiksi ilon, surun, pelon, vihan, inhon ja häpeän. Tahkokallio

(1997, 23–24) kuvaa tunteiden ja järjen eroa sillä, että tunteet ovat aina tosia niiden kokijalle, eikä niitä tulisi kyseenalaistaa. Tällöin tunteita ja järkeä ei pitäisi sekoittaa toisiinsa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen, erityisesti negatiivisia, tunnereaktioita ei tulisi yrittää selittää järjen avulla, vaan niihin tulisi vastata vastakkaisella tunteella. Lapset elävät tunne- ja mielikuvitusperiaatteella aina kuuteen- seitsemään ikävuoteen saakka. Tämän aikana lapsi alkaa opetella tunneasioita ja leikki-ikään tullessa alkaa siirtämään tunteita leikkeihin.

## **2.2 Tunteet osana vuorovaikutusta**

Tunteet kulkevat osana elämäämme ja ovat erityisen tärkeässä roolissa kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa. Könkään (2019, 47) mukaan sosiaalisen vuorovaikutuksen laatu ja onnistuminen on pitkälti kiinni siitä, miten ihminen havaitsee tunteita. Tunnereaktiot toimivat viestintävälineenä muille ihmisille. Tunnereaktiot auttavat meitä ymmärtämään toisten ihmisten ajatuksia, ja toimivat näin apuna niin keskustelussa kuin päätöksenteossakin. Tunteet johdattelevat siis meitä sosiaalisissa tilanteissa. On hyvin helppo havaita toisen ihmisen puheesta ja elekielestä millainen olo hänellä on, ja säädellä omaa toimintaansa sen mukaan. Tällainen itsensä sääteleminen kanssakäymisessä toisen ihmisen kanssa, on yksi tunnetaitojen peruselementeistä.

Tällaista sanatonta toisen ihmisen ymmärtämistä voidaan kuvata myös niin sanotuksi tiedostamattomaksi yhteydeksi, joka valpastuu ollessamme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Goleman (2014, 53–54) kuvaa tätä yhteyttä tunneulottuvuudeksi, joka aktivoi peilisoluja ja on voimakkaampaa kuin verbaalinen viestintä. Peilisolut ovat Kinnareen (2005) mukaan niitä tiettyjä aivojen hermosoluja, jotka aktivoituvat nähdessämme, kuullessamme tai tuntiessamme toisen ihmisen tekemän jotakin. Peilisolut aktivoituvat yleensä vain mielekkääksi koettuun kokemukseen. Kinnare mukailee Iacobonia sanoessaan peilisolujen olevan asialla silloin, kun osaamme samaistua siihen miltä toisesta tuntuu. Peilisolut toimivat siis myös tunteiden kanssa, ja näin pystymme tuntemaan myös toisen ihmisen kokemat tunteet. Jos huomaamme ihmisen kasvoilla ja eleissä ilon tunteita, pystymme automaattisesti myös itse kokemaan, miltä hänestä tuntuu (Kinnare 2005). Peilisolut mahdollistavat sen, että tunteet voivat tarttua ihmisestä toiseen, ja näin ollen meillä on mahdollisuus vaikuttaa toisen ihmisen tunnetilaan (Goleman 2014, 53–54).



Sosiaalisissa tilanteissa toimiminen ei ole yksinomaan pelkkää sosiaalisuutta ja ulospäinsuuntautuneisuutta. Tunnetaidoilla on suuri merkitys siinä, miten kohtaamme muut ihmiset ja miten toisalta käyttäydymme itse muiden ihmisten seurassa. Saarisen ja Kokkosen (2003, 98) mukaan hyvät sosiaaliset taidot edellyttävät toisen ihmisen huomioon ottamista. Tästä syystä empatiataidot, jotka ovat yksi osa tunnetaitoja, ovat merkittävässä roolissa sosiaalisissa tilanteissa. Empatian avulla pystymme asettumaan toisen ihmisen asemaan ja ymmärtämään häntä. Saarisen ja Kokkosen (2003, 101) mukaan empatia rakentuu niin perimän, ensimmäisten elinvuosien aikana solmitun suhteen vanhempien kanssa ja myöhemmin koulussa tapahtuvien empatiaa tukevien harjoitteiden ja opettajan antaman esimerkin kautta. Empaattisuutta voi kuitenkin harjoitella läpi elämän, mutta se vaatii niin tunteiden tarkkaa tunnistamista, kuin tunteiden syiden ymmärtämistä.

### **2.3 Tunneäly**

Tunneälylle löytyy kirjallisuudesta monenlaisia määrittelyjä ja termejä, jotka sivuavat ja ovat osaltaan myös melko päällekkäisiä toisiinsa nähden. Tunneäly on popularisoitunein ilmaisu tunteista ja älykkyydestä yhdessä puhuttaessa. Tunneäly termin teki tunnetuksi Daniel Goleman 1990-luvulla teoksellaan *Tunneäly Lahjakkuuden koko kuva* (Emotional Intelligence 1995) joka pohjaa John Mayerin ja Peter Saloveyn tutkimuksiin tunneälystä. Toisaalta tunneälystä puhuttaessa törmää myös termeihin emotionaalinen kompetenssi (Saarni 2007), sekä sosiaalinen kompetenssi tai sosioemotionaalinen kompetenssi. Käsitän tässä tapauksessa tunneälyn olevan kuin yläkäsite kaikille edellä mainituille termeille, sillä niiden termistöt ovat hyvin samankaltaisia. Emotionaalinen kompetenssi kuvaa kuitenkin enemmän lapsen kykyä oppia osaksi, ja osana, sosiaalista ympäristöään ja tulla tätä kautta tietoisiksi siitä, kuinka tunteet toimivat (Saarni 2007, 16).

Saarni (2007, 15) jakaa emotionaalisen kompetenssin kahdeksaan osa-alueeseen: tietoisuuteen tunnetilasta, taitoon erotella ja ymmärtää muiden tunteita, taitoon käyttää tunnesanastoa, kykyä empatian ja sympatian kokemiseen, kykyyn ymmärtää, että sisäisten tunteiden ei tarvitse vastata ulkoista ilmaisua, taitoon sopeutua vastenmielisiin tunteisiin ja ahdistaviin olosuhteisiin,

tietoisuuteen suhteiden rakenteista ja luonteesta sekä kykyä emotionaaliseen itsevaikuttavuuteen. Poikkeus (1995, 126) puolestaan määrittelee sosiaalisen kompetenssilla tarkoitettavan ”Yksilön kykyä käyttää onnistuneesti henkilökohtaisia ja ympäristössään läsnä olevia resursseja ja siten saavuttaa haluamiaan henkilökohtaisia ja sosiaalisia tavoitteita.” Kun puhutaan sosioemotionaalisen kompetenssin, viitataan emotionaalisen ja sosiaalisen kompetenssin kokonaisuuteen.

Goleman (1999) määrittelee tunneälyn olevan ”kykyä havaita tunteita sekä itsessä että muissa, motivoitua ja hallita tehokkaasti sekä omia tunnetiloja että ihmissuhteisiin liittyviä tunteita.” Bar-Onin (2007, 2) mukaan tunneäly näkyy ihmisessä niin omien kuin muidenkin tunteiden tiedostamisena, ja tätä kautta kykynä yhteistyöhön muiden kanssaeläjien kanssa. Tunneälyn avulla pystymme sopeutumaan elämän tuomaan muutoksiin. Yksi tärkeä osa tunneälyä on optimistisuus ja itsensä motivoimisen taito. Tunneäly voidaan jakaa Golemanin (1995) mukaan viiteen osa-alueeseen. Tietoon omista tunteista, tunteiden hallintaan, itsensä motivoimiseen, toisen ihmisen tunteiden tunnistamiseen ja ihmissuhteiden hallintaan. Laine (2005, 64–65) puolestaan mukailee Denhamin 2003; Rose-Krasnorin 1997 ja Saarnin 1999 käsitystä emotionaalisen kompetenssin, joita hän tarkastelee kolmesta näkökulmasta. Tietoisuus omasta emotionaalisen tilasta, toisten emotionaalisten tunteiden tunnistaminen ja emotionaalisten ilmausten itsesääty.

Tämän tutkimuksen kannalta oleellimmat tunneälykkyyden osa-alueet ovat tieto omista ja muiden tunteista, sekä tunteiden hallinta. Omien tunteiden havaitseminen ja tunnistaminen on tärkein osa tunneälykkyyden saralla. Omien tunteiden tunnistamisen avulla ihminen kykenee ymmärtämään paremmin itseään, mikä auttaa esimerkiksi päätöksenteossa. (Goleman 1997.) Toisaalta kyky itsensä ymmärtämisestä auttaa meitä tarkkailemaan omaa käyttäytymistämme ja emotionia ulkopuolisen silmin (Laine 2005, 64).

Sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen kannalta on tärkeää oppia havaitsemaan myös muiden ihmisten tunteita. Toisen ihmisen tunteiden tunnistamisen ansiosta pystymme vastaamaan toisen tunnetilaan tilanteen vaatimalla tavalla. (Laine 2005, 64.) Toisen ihmisen asemaan asettumisesta ja tunteiden ymmärtämisestä puhutaan myös sanalla empatia. Empatia kuuluu ihmisen perustaitoihin, joka ilmenee toisilla vahvempana ominaisuutena, kuin toisilla. Vahvasti

empaattiset ihmiset kykenevät huomaamaan pieniäkin muutoksia toisen ihmisen käytöksessä, ja tätä kautta pystyvät ymmärtämään toisen ihmisen tarpeita. (Goleman 1997.) Empatiataidot ovat tarpeellisia silloin, kun yritämme asettua toisen ihmisen asemaan. Empatia voidaan käsitellä kahdella tavalla. Ensinnäkin kognitiivisena kykynä nähdä tilanne toisen ihmisen näkökulmasta ja toisena tuntee toisen ihmisen kokema tunne. (Saarinen ja Kokkonen 2003, 100–101.)

Tunteiden hallinta, tai tunteiden itsesäätely puolestaan auttaa meitä tulemaan toimeen omien tunteidemme kanssa, ja estää meitä esimerkiksi saamasta epämiellyttäviä tunteenpurkauksia keskellä kaupunkia. Tunteiden itsesäätelyn avulla pääsemme nopeasti yli ahdistavasta tai ärtyneestä tunteesta sen sijaan että tunne jäisi päälle (Goleman 1997). Tunteiden hallinta on tärkeää myös kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Jokaisella kulttuurilla on omat kirjoitetut ja kirjoittamattomat sääntönsä siihen, miten kussakin tilanteessa tulisi toimia ja mikä on hyväksyttävää käytöstä ja mikä taas ei. Tunteiden itsesäätely auttaa siis siinä, miten ilmaissimme ilon tai vihan tunteita missäkin tilanteessa. (Laine 2005, 65.)

## **2.4 Tunnetaidot ja niiden kehittyminen**

Tunnetaidoista puhuttaessa törmätään usein termin päällekkäisyyteen tunneälyn kanssa. Tunneälystä puhuttaessa viitataan ihmisen sisäsyntyiseen ominaisuuteen, joka usein sisällytetään myös sosioemotionaalisten taitojen kehittymiseen. Esimerkiksi Goleman määrittelee tunnetaitojen olevan tunneälyyn perustuva opittu kyky, jonka ansiosta ihminen pystyy tavallista parempiin suorituksiin (Goleman 1999, 40). Tunnetaitojen kehittymisen kannalta on tärkeää tunnistaa omat tunteensa, ja mistä toiminnasta tunteet ovat peräisin (OPH 2021).

Tunnetaitojen voidaan siis ajatella olevan tunneälystä johdettavia taitoja, joita voidaan harjoitella ja harjoittaa. Lahtisen ja Rantasen (2019 21–26) mukaan käytämme jatkuvasti tunnetaitoja päivittäisessä elämässä, olemme sitten tekemisissä toisten kanssa tai emme. Tunnetaitojen olevan keinoja, joilla pyrimme vaikuttamaan omaan tai muiden tunteisiin, esimerkiksi allapäin olevan ystävän piristämiseen, tai itsemme motivoimiseen. Kaikki ne keinot, joita käytämme omien tai muiden tunteiden säätelyyn, ovat osa tunnetaitoja. Tunnetaidot voidaan myös jakaa tietoihin ja taitoihin. Tunnetietoisuus on sitä, että tietää miltä itsestä tai jostakin toisesta

tuntuu, ja tiedät miten nuo koetut tunteet vaikuttavat toimintaan ja miten voit ottaa ne toiminnassasi huomioon. Tunnetaitoisuuden avulla pystyt puolestasi ottamaan tietosi käyttöön myös käytännössä. Tunnetaitojen kehittymisen kannalta sekä tiedoilla että taidoilla on tärkeä rooli, ja jo pelkällä tunteen tiedostamisella on vaikutusta käyttäytymiseen.

Tunnetaitojen kehittymisestä puhuttaessa ei voida kokonaan sivuuttaa lapsen muita kehittymisen osa-alueita. Lapsi on kokonaisuus, jonka psyykinen ja fyysinen kehittyminen tapahtuvat rinnakkain lapsen kasvaessa. Tunnetaidot kuuluvat vahvasti sekä sosioemotionaaliseen kehittymiseen, että aivojen kehittymiseen, joten koen merkitykselliseksi myös sivuta näitä kehittymisen osa-alueita osana tunnetaitojen kehittymistä.

Tunnetaitojen kehittyminen alkaa heti lapsen synnyttyä ja otettua ensimmäiset kontaktia muihin ihmisiin. Ensimmäisenä lapsen aivoissa alkaa kehittyä uusia hermokytöksiä, jotka toimivat reagoititapoina esimerkiksi koettuun uhkaan. Tutkijat ovat havainneet aivoissa olevan alueita, joiden hermokytökset vaikuttavat suoraan tunneälyyn. Näitä aivoalueita on neljä. Oikea manteliumake, Pihtipoimun etuosa, tuntoaivokuori eli Insulaarinen aivokuori ja orbitaalinen tai ventromediaalinen otsalohko. Nämä neljä aivojen osa-alueita erottavat tunneälyn älykkyysosamäärästä. Vauriot näissä aivon osissa näkyvät heikentyneessä itsetietoisuudessa, eli omien ja muiden tunteiden ymmärtämisessä sekä tunteiden ja impulssien hallinnassa. (Goleman 2014; Goleman 1997.) Tunneälyllä ja aivoilla on siis suora yhteys siihen, miten ihminen käyttäytyy. On kuitenkin huomioitava se, että vaikka tunneälykkyyttä ja tunnetaitoja voidaan harjoittaa, vauriot aivoissa voivat kuitenkin estää tunnetaitojen kehittymisen.

Sosioemotionaalista kehittymistä kannalta tunnetaitojen kehittyminen on osa lapsen kehittymistä, jonka tarkoituksena on kehittää lapsen itsetuntemusta, itsesäätelykykyä, sosiaalista tietoisuutta, ihmissuhdetaitoja, sekä vastuullista päätöksentekoa. Näiden taitojen oppiminen auttaa lasta tunteiden tunnistamisessa ja sosiaalisten suhteiden luomisessa. Hyvän itsetuntemuksen, muiden kannalta asioiden tarkastelun ja päätöksentekokyvyn on havaittu olevan yhteydessä hyvään koulumenestykseen ja myöhemmin elämässä menestymiseen. (Weissberg ym. 2015, 6–8.) Tehokkailla tunteiden säätely taidoilla, on myös havaittu olevan myönteisiä vaikutuksia rakentavaan kanssakäymiseen ristiriitatilanteissa (Pulkkinen 2002, 70).

Aivojen kannalta erityisesti tärkeässä roolissa tunnereaktioiden ja tunteiden säätelyn kannalta on mantelitulmake. Mantelitulmake toimii tunnemuistin ja merkityksen varastona ja se reagoi ensimmäisenä ärsykkeeseen, kuten esimerkiksi havaittuun uhkaan. Näin ollen mantelitulmake saa ihmisen toimimaan jo ennen, kuin ajattelevat aivot ovat ehtineet reagoimaan koettuun uhkaan. Tällaisessa tilanteessa ihminen voi esimerkiksi toimia hyvin impulsiivisesti, jopa väkivaltaisesti, ennen kuin ehtii ymmärtämään mitä oikeastaan edes tapahtui. Toisaalta häiriöt mantelitulmakeen toiminnassa, tai sen puuttumisessa kokonaan, saavat aikaan sen, että ihminen on niin sanotusti tunnesokea. Tällöin ihminen ei kykene ymmärtämään tapahtumien tunteellista arvoa, eikä välttämättä edes tunnista aiemmin tuntemiaan ihmisiä, saati pysty osoittamaan minäkäänlaisia tunteita heitä kohtaan. (Goleman 1997, 33–35.)

Tunteiden tunnistamisen ja tunnetaitoisuuden kehittymisen kannalta on välttämätöntä, että lapsi on vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Näiltä ihmisiltä lapsi oppii peilaamaan tunteitaan. Ensimmäisenä tunteiden peilinä lapselle toimii yleensä äiti, tai muu vanhempi, joka reagoi lapsen tunnetiloihin. Tunnetiloja peilaamisen ja reagoitien avulla lapsi oppii käsittelemään niin hyviä kuin huonojakin tunteita (Pulkinen 2002, 77–84). Oleellista tunteidenkäsittelytaitojen kehittymiselle on se, että lapsen vanhemmilla on oikeanlaista herkkyyttä vastata lapsen sekä positiivisiin että negatiivisiin tunnetiloihin myönteisesti. (Laine 2005, 66.) Mikäli näin ei tapahdu, alkaa lapsi muodostamaan haitallisia käytösmalleja, joiden avulla hän kykenee pelastautumaan ahdistavasta tilanteesta. Nämä käytösmallit ovat melko pysyviä ja voivat seurata lasta koko elämän (Köngäs 2019, 63).

Kahdesta neljään ikävuoteen tunteet alkavat olla lapselle kokemuksellisesti tuttuja, mutta lapsi ei vielä kykene sanoittamaan tunteitansa. Tänä aikana lapsi tarvitsee aikuisen tukea oppiakseen löytämään kokemillensa tunteille myös sanallisen merkityksen, mikä puolestaan helpottaa myöhemmässä elämässä tunteen tunnistamista. Alle kuuden vuoden ikäisenä lapsen aivojen tunnealueiden kehittyminen on vilkkaimmillaan ja tunnetaitojen kehittyminen on helppointa. Tämän jälkeen aivot ovat jo pitkälti muodostaneet vakiintuneita yhteyksiä hermosolujen välille. Aivojen kehittyminen ei tietenkään lopu vielä tähän, vaan niiden kehittyminen jatkuu aina 30 ikävuoteen saakka. Perusta tunneälylle on kuitenkin luotu jo varhaislapsuudessa. (Köngäs 2019, 64–69.)

Lapsen tunteisiin reagoiminen on vahvasti riippuvaista niin lapsen temperamentista kuin ympäristön vaikutuksista. Pulkkinen (2002, 71) jakaa tunteiden säätelyn tunnetilan häivyttämiseen ja voimistamiseen sekä käyttäytymisen tukahduttamiseen ja aktivoimiseen. Tunnetilan häivyttämällä lapsi kykenee rauhoittamaan itsensä esimerkiksi vihastuessaan, ja taas toisaalta tunnetilan voimistamistuessa lapsi ei rauhoittumiseen kykene, vaan antaa tunteelle vallan. Tunteiden säätelytaitoihin vaikuttavat esimerkiksi lapsen temperamentti, kasvatus sekä kognitiivinen kyvykyys, joka lisääntyy lapsen kasvaessa. Tunnetilasta seuranneen käyttäytymisen tukahduttaminen tai aktivoituminen on sekin tilanne, ja persoona kohtaista. Yleisesti hitaasti reagoivan temperamentin omaavat lapset tukahduttavat käyttäytymisen, kun taas nopeasti reagoivat aktivoituvat tunnetilasta. Laine (2005, 71) lisää puolestaan, että lapsen emotionaalinen purkaus johtuu usein siitä, ettei lapsi ole vielä oppinut reagoimaan tilanteeseen sopivalla tavalla, eikä välttämättä osaa sanoittaa kokemaansa tunnetilaa.

## **2.5 Kasvattaja tunnetaitojen tukena**

Lapselle on vaikeaa tunnistaa ja säädellä omia tunteitaan, mikä voi johtaa usein ristiriitatilanteisiin. Näiden tilanteiden selvittämiseen lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea. Tunnetaitojen harjoittelussa kasvattajan rooli korostuu (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 36). Lapsen tunne maailman kehittymisen kannalta, niin lapsen vanhemmalla, varhaiskasvattajalla kuin opettajallakin on suuri merkitys siinä, miten lapsi oppii ilmaisemaan ja tunnistamaan sekä omia että muiden tunteita. Näiden asioiden oppimiseksi lapsi tarvitsee kokemuksia ja keskustelua erilaisista tunteista. Vanhempien ja muiden kasvattajien tuki auttaa lasta ymmärtämään omia tunteitaan ja tätä kautta myös tietoisuus muiden tunteista paranee. Jos kasvattaja ei anna lapsen ilmaista jotakin tämän kokema tunnetta, voi lapsen olla vaikeaa kohdata omia tunteitaan, ja hän voi jopa kieltäytyä puhumasta niistä. (Laine 2005, 70.)

Tunnetaitojen kehittyminen on myös osa turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Kokkonen (2019, 112–114) mukaan tunteiden säätelykyvyn kannalta on olennaista, että vanhempi reagoi vauvan myönteisiin tunteisiin niitä matkimalla ja kielteisiin tunteisiin välinpitämättömästi ja ohjaamalla vauvan huomion johonkin mieluisaan. Kuitenkaan täysin kielteisten tunteiden

sivuttaminen ei ole hyväksi. Liian vähäisen tai väärän aikaisen reagoinnin, tai ylireagoivan vuorovaikutuksen on havaittu olevan haitallista vauvan kehitykselle. Jo alle vuoden ikäinen lapsi pystyy tunnistamaan perustunteita toisesta ihmisestä.

Leikki-ikäisen lapsen tunneälyn kehittyminen on vauhdikasta. Tunneälyn kehittymiseen vaikuttavat niin leikkiminen muiden lasten kanssa, kuin vanhemmat ja päiväkodin henkilökunta. Varhaiskasvattajat ovat tärkeässä roolissa lapsen tunnetaitojen kehittymisen kannalta. Tunnekasvatuksen lähtökohtana on aina tunnerehellisyys, eli se että aikuinen osaa itse tuoda tunteensa tunteet esille ja hallita niitä. (Haapasalo 2016, 16–17.) Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmassa ei ole varsinaisesti määritelty niitä keinoja, joilla tunnekasvatus tulisi järjestää. Tunnetaitojen kuitenkin mainitaan vahvistuvan sillä, että lasten kanssa ”opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita” (OPH 2018, 26).

Opetushallituksen (2021) mukaan, tunteiden opettaminen kuuluu osaksi lapsen arkea, niin kotona kuin päiväkodissa ja koulussakin. Erityisesti sosiaaliset tilanteet ovat tärkeitä tunnekehityksen kannalta. Tietouden tunteista on havaittu ennustavan hyviä sosiaalisia taitoja ja pätevyyttä, sekä hyväksyntää sosiaalisissa piireissä. Erityisesti koululuissa ja päiväkodeissa on näin ollen hyvät mahdollisuudet tunnetaitojen opettamiselle. Tällä hetkellä tunnetaitojen opetus ei vielä ole kovin systemaattista, vaan sitä on ripoteltu eri yhteyksiin, kuten satuhetkiin.

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (OPS 2014) määritellään tunteidensäätelytaitojen opettaminen osaksi opetettavia sisältöjä. Tarkemmin tunnekasvatus on liitetty osaksi ympäristöopin opetusta. Näiden lisäksi kouluissa ja päiväkodeissa käytetään erilaisia tunnetaitoja tukevia materiaaleja, kuten Feelies (Feelies.fi) ja RULER (Köngäs 2019). Kasvattajan merkitys tunnetaitojen tukijana on tärkeä vielä koulussakin, jossa tunteet ovat väistämättä läsnä jokapäiväisessä toiminnassa. Isokorpi (2004, 127–129) on sitä mieltä, että tunteiden käsittelyn oppiminen on lapsen tulevaisuuden kannalta jopa tärkeämpää kuin tietosisältöjen oppiminen. Aikuisen tehtävänä tunnekasvatuksessa olisikin tarjota lapsille apua tunteiden sanoittamiseen ja tunteista keskustelemiseen, sekä ohjata lasta kohti empaattista ajattelukykyä (OPH 2021).

## 3 Lastenkirjallisuus

### 3.1 Lastenkirjallisuuden määrittelyä

Lastenkirjallisuuden määrittelyminen on monimutkaista. Lastenkirjallisuus voidaan ymmärtää kirjallisuuden sateenvarjogenrenä, joka kattaa useita alagenrejä, kuten novellit ja jännityskirjallisuuden (Mustola 2014, 16). Siitä huolimatta että, lastenkirjallisuus on pääasiassa lapsille suunnattua kirjallisuutta, sen lukijakunta on kuitenkin melko laaja. Lastenkirjallisuutta kuluttavat myös esimerkiksi kirjallisuuden opiskelijat, kasvattajat, psykologit ja historioitsijat. Lapsille suunnattu kirjallisuus on siis jatkuvasti kehittyvää ja tarkkailun kohteena olevaa. Ajatus siitä, että lastenkirjojen ajatellaan olevan ”vain lastenkirjoja” tai ”lapset eivät huomaa tuollaisia asioita” ei ole toimiva ajattelumalli. Lastenkirjallisuudessa teoria kohtaa todellisen elämän, jolloin on tärkeää ajatella sitä mitä ja miten asiat sanotaan, ja mitä vaikutuksia sanomisilla on. (Hunt 2002, 1–2.) Lastenkirjallisuuteen viitataan myös usein puhumalla nuortenkirjallisuudesta, joka kattaa sekä lapsille että nuorille suunnatun kirjallisuuden aina varhaislapsuuden ensikirjoista nuorten aikuisten romaaneihin (Karasma ja Suvilehto 2013, 12). Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin termiä lastenkirjallisuus viitatessani lapsille suunnattuun kirjallisuuteen, sillä tutkimuksessa käytetty aineisto on nimenomaan suunnattu nuorille lapsille.

Lastenkirjallisuus on yhteiskunnallisestikin tärkeä kirjallisuuden laji. Hunt (2002, 1) toteaa että lastenkirjallisuudella on ollut ja on yhä, niin epäsuoria kuin suoriaakin vaikutuksia yhteiskuntaan. Vaikutukset näkyvät Huntin mukaan yhteiskunnassa sosiaalisesti, kulttuurisesti sekä historiallisesti. Lastenkirjallisuuden tärkeys nousee esille niin kasvatuksellisessa kuin kaupallisesakin mielessä. Sosiaalisesta asemasta riippumatta, aina valtaa pitävistä lähtien, kaikki ovat lukeeet lastenkirjallisuutta, tai olleet edes jonkinlaisessa kosketuksessa siihen. Olisikin epätoiminnaisia, mikäli lastenkirjallisuudessa esitetty ideologia ei vaikuttaisi, ainakin joltakin osin, ihmisen ajatusmaailman kehittymiseen.



Karasman ja Suvilehdon (2013, 13) mukaan lastenkirjallisuutta voidaan luokitella sen esitysmuodon ja esitystavan mukaan. Esitysmuodon mukaan luokittelua tehtäessä lastenkirjallisuus jaetaan kolmeen alalajiin: nuorison kertomakirjallisuuteen, joka sisältää esimerkiksi romaanit ja sadut, nuorisolyriikkaan, johon kuuluvat erilaiset lastenrunot, lorut ja lyriikat, sekä nuorisodraamaan, eli satu- ja nuorisonäytelmät ja nuorille suunnatut musikaalit. Esitystavan mukaan lastenkirjallisuutta luokiteltaessa kirjallisuustyypit jaetaan satuihin, fantasiakirjallisuuteen, tieteiskirjallisuuteen, sekä realistiseen kirjallisuuteen. Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto nivoutuu sekä satukirjallisuuteen että fantasiakirjallisuuteen. Rakenteeltaan Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu täyttää sadun määritelmän. Tarinan alussa ilmenee ongelma, joka päähenkilön on ratkaistava (Ylönen 2000, 12). Toisaalta tarinassa on myös fantasiakirjallisuuden piirteitä, sillä siinä kaksi eri todellisuutta kietoutuvat toisiinsa (Karasma ja Suvilehto 2013, 13).

### **3.2 Satua ja fantasiaa**

Entisaikoina sadut viihdyttivät niin aikuisia kuin lapsiakin, mutta nykyisin sadut on suunnattu lähinnä lapsille (Ylönen 2000, 9). Vanhimpien satujen uskotaan olevan peräisin ainakin 4000 vuoden takaa. Sumerilaisissa ja babylonialaisissa nuolenpääkirjoituksissa on havaittu olevan samoja sadun aiheita, kuin vielä nykypäivänkin saduissa (Karasma ja Suvilehto 2013, 52). Sadun määrittäminen tarkkaan on kirjallisuuden tutkijoiden mukaan melko haastavaa, mutta sitä voidaan lähestyä esimerkiksi sadun rakenteen kautta. Ylönen (2000, 12–14) kuvaa sadussa olevan kuusi vaihetta, joiden mukaan satu etenee. Sadun alussa esitellään päähenkilön kohtaama ongelma, joka sadun päähenkilön on ratkaistava. Sadut keskittyvät siis yleensä yhden ongelman ympärille. Seuraavaksi sadussa ilmestyy mukaan auttajia ja esteitä, jotka joko tukevat päähenkilön pyrkimyksiä ratkaista ongelma tai yrittävät estää ongelman ratkaisun. Kolmannessa vaiheessa sadun sankari oppiin esimerkiksi, ettei välttämättä pärjääkään yksin tai oppii luottamaan itseensä. Tätä seuraa usein sadussa kriisi, jonka selvittäminen on avain alussa esitetyn ongelman ratkaisuun. Kriisin jälkeen ja ongelman ratkettua päähenkilön elämässä tapahtuu muutos parempaan, mikä on viides vaihe. Viimeisessä sadun vaiheessa päähenkilölle annetaan hyväksyntä ja sadun muita henkilöitä joko rangaistaan tai palkitaan, jolloin satu saa oikeudenmukaisen päätöksen.

Sadun tavanomainen miljöö poikkeaa useimmiten todellisen elämän miljööstä, mikä on sadulle hyvin ominainen piirre. Sadulle on myös ominaista myyttinen ajattelu. Myyttiseellä ajattelulla tarkoitetaan kaikkea todellisuudesta poikkeavaa, asioiden ennustamista ja ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä. Sadussa on ainakin yksi asia, joka ei voisi tapahtua todellisessa elämässä, olipa kyseessä sitten jokin taruolento tai vaikkapa puhuva eläin. Sadut voivat myös sijoittua johonkin tiettyyn omaan maailmaansa. Sadun voi tunnistaa myös sen välittämästä optimistisesta elämän asenteesta, ja siitä että hyvyys voittaa aina ja paha saa palkkansa. (Ylönen 2000, 9–12.)

Sadut voidaan jakaa niiden tekijän mukaan kansansatuihin ja taidesatuihin. Kansansadun tekijä ei ole tiedossa, vaan sadut ovat kulkeneet sukupolvelta toiselle suullisena perimätietona. Kansansaduille perinteistä on myös se, että ne ovat mukautuneet siihen kulttuuriin sopivaksi, jossa niitä on kerrottu. Taidesatujen tekijä on aina tiedossa, eivätkä taidesatujen juoni tai sisältö koskaan muutu. Taidesaduille on myös ominaista se, että ne muuttuvat yhteiskunnan mukana ja heijastavat näin sen aikakauden arvoja ja normeja, jona ne on kirjoitettu. (Ylönen 2000, 14–16, 21; Karasma 2013, 52.)

(Hohr 2000, 99) sanoo lastenkirjallisuuden rakenteen olevan sellainen, että sen avulla lapset pystyvät peilaamaan omassa elämässään kokemia asioita satuun. Mäki ja Arvola (2009, 22) toteavat myös, että vaikka sadut eivät kuvaa todellista elämää, on niistä silti apua niiden lukijalle ja kuuntelijalle. Sadut eivät ole pelkkää hyvyttä vaan niiden haasteet ja välillä rankatkin kokemukset, jotka lopulta aina päättyvät onnellisesti, luovat yhteyden oikean elämän tuomiin haasteisiin ja antavat toivoa niistä selviytymiseen. Lammenranta (1989, 200–201) mukaan fiktiivisten tekstien lukeminen ja ymmärtäminen vaatii lukijaltaan enemmän kuin tietotekstin lukeminen. Esimerkiksi satua lukiessaan lapsen on kyettävä kuvittelemaan ja tuntemaan siinä tapahtuvat tapahtumat, sekä tunnetut tunteet. Tällaista kirjallisuutta lukiessa lapsi näkee ja oppii ymmärtämään elämästä asioita, joita hän ei ole vielä kohdannut.

Kaiken kaikkiaan satujen voi ajatella olevan erityisesti lapsille mieluisia tarinan muotoja, jotka vievät heidät hetkeksi pois todellisesta elämästä, mutta antavat kuitenkin eväitä ja apukeinoja elämisen tueksi. Satujen rakenne on pysynyt jokseenkin samanlaisena vuosisatojen ajan, joten sen voidaan ajatella olevan toimiva. Ylönen (2000, 14) huomauttaa lapselle olevan tärkeää, että

hän osaa ennakoida sadussa olevien tapahtumien kulun, ja on ikään kuin sadun päähenkilöä edellä sadun kerronnassa. Tämän ansiosta lapsi pystyy keskittymään sadun yksityiskohtiin, ja luottamaan sadun onnelliseen ja oikeudenmukaiseen loppuun.

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on osaksi myös fantasiakirjallisuutta, koen oleelliseksi perehtyä myös fantasiakirjallisuuden maailmaan ja pääpiirteisiin. Fantasiakirjallisuuden genre on kehittynyt 1800-luvun alkupuolella, kansansatujen, taidesatujen ja romantiikan fantasiakirjallisuuden pohjalta. Sen ensimmäisiä teoksia ajatellaan olevan E.T.A Hoffmanin tarinat ja myöhemmin Pähkinänsärkijä (1816). Suomessa fantasiakirjallisuus on nostanut päätään vasta sotien jälkeen. Fantasiakirjallisuudessa on yhä paljon elementtejä kansansaduista. Erityisiä fantasiakirjallisuuden piirteitä ovat esimerkiksi hyvän ja pahan välinen taistelu, näkymättömyys ja muuttuminen. Usein fantasiakirjallisuudessa seikkaillaan kahden todellisuuden välillä, jolloin todellisuus ja kuvitteellisuus yhdistyvät. Tämän tarkoituksena on kuitenkin ennemminkin huvittaa ja viihdyttää lasta kuin opettaa. (Karasma 2013, 158–159.)

Fantasiakirjallisuus vie usein johonkin tarunhoitoiseen paikkaan, joka on parempi paikka kuin todellinen maailma. Karasma (2013, 159–160) esittelee fantasiakertomukselle tyypillisiä motiiveja. Näitä ovat esimerkiksi esineiden herääminen henkiin, vieraan lapsen tai noidan ilmestyminen todelliseen maailmaan, auttavat yliluonnolliset eläimet ja todellisen maailman henkilöiden siirtyminen kuviteltuun maailmaan. Näin esimerkiksi tämän tutkimuksen aineistossa Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu, jossa Teo poika siirtyy yllättäen Pomenian taikamaailmaan, josta äiti on hänelle aiemmin kertonut. Kertomuksen fantasiamaaisuutta lisää myös se että aika- ja tilakäsitykset ovat Pomeniassa erilaiset kuin todellisessa maailmassa. Teo nimittäin saapuu Pomeniaan lentäväksi taiotulla sängyllä. Fantasiakirjan tapahtumat voivat sijoittua myös kokonaan kuvitteelliseen maailmaan. Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu kertomuksessa ollaan kuitenkin alussa todellisessa maailmassa, josta hyvin pian siirrytään Pomeniaan. Tässä tutkimuksessa tarkastelen aineistoa kuitenkin satukirjan näkökulmasta, sillä koen kertomuksen luonteen, joka on satumainen, oleellisemmaksi seikaksi tutkimuksen kannalta.

### 3.3 Lastenkirjallisuus ja tunteet

*Sadut ovat yksi lapsen parhaista kasvattajista. Ne eivät raapaise vain pintaa ja opeta sormipystyssä. Oikeat sadut ovat totta, ne kantavat ikiaikaista viisautta ja muistia, ne koskettavat syvältä, vaikuttavat alitajuntaan ja jäävät sinne elämään ja kantamaan ihmistä koko iäksi. Saduissa on voimaa. Sadut antavat voimaa, näyttävät tietä.* (Jokipaltio 1997, 5.)

Ylösen (2000, 51,55) mukaan sadun tehtävänä on ensisijaisesti ilahduttaa ja tuoda lapselle hyvää mieltä. Toisaalta satu voi myös aiheuttaa lapselle mielipahaa, mikäli sadun sisältö on lapsen iän ja kehityksen kannalta liian ankaraa tai pelottavaa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että lapsi pitää satua totena, eikä vielä ymmärrä sen kuvitteellisuutta. Vasta noin 5–6 vuoden ikäinen lapsi pystyy erottamaan todellisen ja kuvitteellisen eron.

Haapaniemi-Maulan (1997, 8) mukaan sadut antavat lapsille ilonkokemuksia, jotka vahvistavat ja tukevat lapsen kasvua ja kehitystä. Nämä ilonkokemukset auttavat lasta myöhemmässä elämässä peilaamaan todellisen elämän tapahtumia sadun kautta. Sadut ovat kertoneet lapselle todellisesta elämästä tarinoiden ja kuvien kautta, mikä voi heijastua oikeaan elämään. Samaa ovat pohtineet myös (Bahman ja Maffini 2008, 59). Heidän mukaansa sadut antavat lapsille mahdollisuuden tunnistaa ja kehittää omaa persoonaansa ja sen piirteitä. Satujen avulla lapsi oppii enemmän itsestään ja siitä, miten reagoida yllättäviin tapahtumiin tai vaikkapa toisiin ihmisiin. Itsetietoisuuden lisääntymisen voi auttaa lapsen pelon, epätoivon ja yksinäisyyden kokemista joita useat lapset, joilla on sosiaalisia tai tunteiden käsittelyyn liittyviä vaikeuksia kokevat.

Klemola ja Talvio (2017, 19) toteavat että tunteita ei aina tarvitse käsitellä tietoisesti niitä ajatteleamalla, vaan hyvä keino tunteiden käsittelemiseen on lähestyä niitä esimerkiksi kirjallisuuden kautta. Erityisesti tunnesanaston laajentamisella lapsilla, on positiivisia vaikutuksia lasten tunteiden tunnistamiselle ja käsittelemiselle. Pulkkinen (2002, 111) puolestaan puhuu sen puolesta, kuinka tärkeää suullinen kerronnallisuus on lapsen mielikuvituksen ja tunne-elämän kehittymisen kannalta. Tästä syystä esimerkiksi satujen ääneen lukeminen lapselle on tärkeää vielä alakoulun ensimmäisillä luokillakin.

Saduissa käsiteltävien tunteiden ja lapsen tunne-elämän kehitysvaiheen on vastattava toisiaan, jotta lapsi saa mahdollisimman parhaan hyödyn tunteiden käsittelemiselle. Sadut tarjoavat lapselle mahdollisuuden käsitellä omia tunnekokemuksiaan leikkisällä tavalla, ja myös tunteen merkityskerrosten pohtimiselle. (Hohr 2000, 99–103.) Karasman ja Suvilehdon (2013, 34) mukaan lastenkirjallisuuden tehtävä on myös huvittaa lapsia. Huvittamalla lasta, vaikutetaan samalla tämän tunteisiin esimerkiksi liikuttamalla, naurattamalla tai pelottamalla lasta. Satujen on havaittu edistävän myös lapsen ihmissuhdetaitoja. Satujen kautta lapsi pystyy käymään samanlaisia ihmiskontakteja läpi, kuin todellisessakin elämässä. Sadun maailman toimii lapselle ikään kuin kuvitteellisena todellisuutena, jossa on turvallista harjoitella omia elämisen taitoja turvallisesti ja ilman pelkoa tuomitukseksi tulemisesta. (Arvola ja Mäki 2009, 65.)

Brudal (1986) mukaan satujen symboliikka on tärkeässä osassa satujen ja tunnetaitojen välisessä vuorovaikutuksessa. Hänen mukaansa ihmiset tarvitsevat symboleja, jotka toimivat ikään kuin siltana sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä ja joiden avulla voidaan työstää niin tunteita kuin tulkita elämää. (Arvola 2009, 150.) Ylönen (2000 60–65) puhuu metaforien tärkeydestä sadussa. Metaforat ovat lapselle tehokkaimpia silloin kun ne heijastavat lapsen ongelmien avainasioita, mutta ovat niistä ulkoisesti poikkeavia, tällöin metaforalla on mahdollisuus muuttaa lapsen ajattelua myönteisempään suuntaan, mikäli lapsi oivaltaa yhdistää sadun omaan elämäänsä. Tällainen metaforan siirtäminen osaksi oman elämän tapahtumia, ei tapahdu tietoisesti, oivallus tapahtuu lapsen sitä tiedostamatta, eli intuitiivisesti. Koska oivallus tapahtuu tiedostamatta, lapsi ikään kuin itse prosessoi asian siten kuin se hänelle itselleen parhaiten sopii. Aikuisen ei siis ole tarpeen selittää tai tulkita satua lapselle.

Satuja käytetään myös terapiamuotona lapsille, joiden tunne-elämässä on ongelmia. Satuterapian avulla pyritään siihen, että sadun avulla esimerkiksi väkivaltaisen lapsen ajattelutavassa tapahtuu vähitellen muutos empaattisempaan suuntaan (Ylönen 2000, 62–63). Kun saduilla pyritään systemaattisesti parantamaan tai kehittämään persoonallisuutta, puhutaan satuterapiasta (Arvola ja Mäki 2009, 12). Sekä satuterapia että tunnekasvatus pyrkivät opettamaan lapselle tunteidenkäsitteilytaitoja. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan tunnetaitoja satukirjallisuuden näkökulmasta, on hyvä huomioda myös satuterapia.

### 3.4 Lastenkirjallisuus merkitysten välittäjänä

Lastenkirjallisuuden tutkija Peter Hunt (2002 1–2) toteaa että lastenkirjallisuus on aina ollut yhteiskunnallisesti merkittävässä roolissa. Lastenkirjallisuus koskettaa meistä jokaista, eikä sen välittämiä arvoja ja ideologioita voida kokonaan sivuuttaa. Lastenkirjallisuus on kirjallisuuden laji, jossa teoria kohtaa todellisen elämän. Tällä viitataan siihen, että lastenkirjallisuudessa on tärkeää miettiä sitä, mitä ja miten asioita sanotaan, mutta myös sitä mitä vaikutuksia sanomisilla on. Voidaankin siis ajatella lastenkirjojen välittävät tietoa myös tunteista ja tunteiden käsittelykeinoista. Tämä vuoksi olisikin mielenkiintoista pohtia, millaisia kuvia, elämänohjeita ja -arvoja, sekä kommunikointivälineitä lastenkirjallisuus lapsille välittää. Heikkilä-Halttusen (2020) mukaan lastenkirjallisuudella on yhteiskunnallisen merkityksen lisäksi myös yksilöllisiä vaikutuksia. Sadut antavat lapselle mahdollisuuden elää omia tunteitaan sadun henkilöiden kautta, sillä henkilöt tarjoavat lapselle kohteen, johon samaistua.

Myös kuvat ovat keskeisessä roolissa lastenkirjallisuuden arvojen välittäjänä. Kuvat lastenkirjallisuudessa ovat Nodelmanin (1999, 71–72) mukaan avainasemassa maailmankuvan rakentamisessa, sekä siinä miten ymmärrämme itseämme ja muita. Ylösen (1998, 162) mukaan metaforat ovat saduissa tärkein elementti, jotka välittävät merkityksiä sadun ja todellisen elämän välillä. Lapsen on kuitenkin kyettävä ymmärtämään metafora, jotta siitä on hänelle hyötyä. Oleellista satujen ja todellisen elämän välillä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa on se, että satu, jota lapsi lukee, tai hänelle luetaan, on lapsen ymmärrettävissä.

Merkitysten siirtymiseen sadusta lapsen omaan elämään vaikuttaa myös se onko lapsi kiinnostunut sadusta, millaiset ovat lapsen kognitiiviset taidot ja onko lapsella kielellisiä valmiuksia ymmärtää satua. Mikäli nämä asiat kohtaavat, sadun sanoma ja sadun ymmärtäminen ja merkityssuhteet hyödyttävät lasta eniten. (Ylönen 1998, 161–162.) Voidaankin siis ajatella, että saduista parhaiten hyötyvät ne lapset, joilla on mahdollisuus ymmärtää satujen välittämiä symboleja, metaforia ja tunteita. Tämän vuoksi valitun sadun tulisi olla lapsen kehitystasoa vastaava.

## 4 Tutkimuksen toteutus

### 4.1 Tutkimusongelma

Lasten tunnetaitoihin on alettu kiinnittää huomiota yhä enemmän viime vuosien aikana. Viimeisimmän opetussuunnitelma uudistuksen myötä, tunnekasvatus tuli osaksi myös perusopetuksen opetussuunnitelmaa (OPS 2014). Lastenkirjallisuuden on havaittu olevan hyvä apukeino lasten tunnetaitojen kehittämiseksi. Tunnetaitojen kehittämiseksi on kehitetty nimenomaisesti siihen tarkoitettuja kirjasarjoja, joita voidaan käyttää tunnetaitojen tukemisen välineenä niin päiväkodeissa, kouluissa kuin kotonakin. On kuitenkin havaittu, että myös perinteinen lastenkirjallisuus toimii hyvänä keinona tunteiden havaitsemisessa ja tunnetaitojen kehittämisessä. Lastenkirjallisuuden avulla pystytään lisäämään lasten tunnesanastoa ja tätä kautta antaa lapselle eväitä tunnistamaan ja sanoittamaan omia tunteitaan.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaisia tunteita Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu sisältää, millaisia syitä tunteiden kokemiselle annetaan sekä millaisia keinoja satu tarjoaa tunteisiin vastaamiseen. Näiden kysymysten pohjalta, muotoilin tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseksi: millä tavoilla tunteet näyttäytyvät Petronella Grahnin Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu -kirjassa. Valitsin tämän kirjan, koska sitä ei ole suoraan tarkoitettu tunnetaitoja kehittäväksi kirjaksi, vaan se on ensisijaisesti satukirja, jonka sisältöön kirjailija on halunnut tuoda myös tunnetaitoja tukevia asioita.

### 4.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on usein laadullisissa tutkimuksissa käytetty analyysimenetelmä, jolla pyritään kuvaamaan niin kirjoitetun kuin puhutun kielen sisältöä ja muotoa (Seitamaa-Hakkarainen, 2014). Tuomi ja Sarajärvi (2017, 78) kuvaavat sisällönanalyysin olevan suhteellisen väljänä metodina, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysiä voidaan lähestyä kolmella tavalla, aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti sekä teorialähtöisesti.

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen sisällönanalyysi. Laadullisella analyysillä pyritään usein tulkitsemaan käytettävän aineiston merkityksiä, ja tuomaan niitä esiin. Laadullista analyysiä ei ohjaa niinkään teoria, vaan tutkimuksen aineisto ohjaa käsitteiden ja teorian muodostamista. Tällöin aineistoperusteinen teoria nojaa aineistosta esiin nouseviin käsitteisiin. (Tuomivaara 2005, 29–30.) Laadullisessa analyysissä käytettävän aineiston tulee olla perustellusti rajattu. Rajatun aineiston tulee olla yhtenäinen tutkimusongelman, -kysymysten sekä tutkimuksen tavoitteiden kanssa. Tutkijan valinnat, tulkinnat ja lukemisen tapa ohjaavat sitä, millaisia asioita aineistosta saadaan esille. (Ruusuvaara, Nikander ja Hyvärinen 2010, 15.)

Laadullisten aineistojen analyysissä tutkimusprosessin viimeinen vaihe ei ole analyysin tekeminen, vaan tutkimuksen tekeminen noudattaa enemmän syklistä mallia. Aineiston analysoiminen alkaa yleensä siitä, että aineistosta muodostetaan jonkinlainen yleiskuva lukemalla aineisto läpi. Aineiston analyysiä tehdessä on syytä huomioida se, että luokittelukategoriat kehittyvät ja muuttuvat analyysiprosessin edetessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö aineiston analyysin tekeminen olisi systemaattista ja koko aineiston kattavaa. Aineistoa analysoidessa onkin hyvä muistaa se, että antaa aineistolle tarpeeksi tilaa, mikä mahdollistaa aineistosta keskeisten asioiden esille nousun ja niiden luokittelun. (Seitamaa-Hakkarainen 2014.)

Sisällönanalyysi voidaan erottaa kahteen sisällönanalyysitapaan, sisällönanalyysiin ja sisällönerittelyyn. Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältö sanallisesti. Tällöin puhutaan laadullisesta sisällönanalyysistä. Kun taas analysoitua dokumenttia kuvataan kvantitatiivisesti, puhutaan sisällön erittelystä. (Hiltunen 2009, Vuori 2021.) Laadullisessa sisällönanalyysissä on keskeisessä osassa tutkijan aineistolle tekemä koodaus. Koodauksen tarkoituksena on löytää, tunnistaa ja nimetä aineistosta sisällöllisiä elementtejä. Aineistolähtöisessä koodauksessa tutkija etsii aineistosta sellaisia kohtia, jotka kiinnostavat tutkijaa ja ovat keskeisiä tutkittavalle asialle (Vuori 2021). Koodaamisen tarkoituksena on yksinkertaistaa tutkittavaa aineistoa, mutta toisaalta aineistosta saadaan näin esiin myös uusia näkökulmia. Laadullisessa tutkimuksessa aineistot ovat usein hyvin rikkaita, minkä vuoksi koodaamisessa tutkijan tekemien valintojen on tuettava haluttua näkökulmaa. Näin ollen on mahdollista, että tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset muokkautuvat koodausprosessin aikana (Juhila 2021.)



Koodauksen systemaattisuus toimii pohjana onnistuneelle analyysin teolle. Koodaus itsessään ei siis vielä kelpaa analyysiksi, vaan aineiston sisällöstä on tehtävä tutkimuksen kannalta yleistettävämpiä johtopäätöksiä. Sisällönanalyysin haastavuus käykin ilmi siinä, ettei se pohjaa millenkään teoreettis-metodologiselle ajattelulle. Näin ollen analyysin teolle ei ole yhteisiä sääntöjä (Vuori 2021.) Koodatusta aineistosta tutkijan on muodostettava erilaisia luokkia, joka tarkoittaa aineiston järjestelmällistä läpikäyntiä tutkimuskysymys huomioiden. Luokittelu toimii varsinaisen analyysivaihetta edeltävänä apukeinona. Pelkkä aineiston luokittelun esittelemine tutkimustuloksina ei siis riitä, vaan aineiston analyysillä on saatava aineistosta esiin joitakin sellaista, mitä ei voi aineistosta suoraan lukea. (Ruusuvoori, Nikander ja Hyvärinen 2010, 18–19.)

Aineistopohjaisessa analyysissä sisältöluokat rakennetaan tutkittavan aineiston pohjalta (Seitamaa-Hakkarainen 2014). Aineistolle tehty koodaus johdattelee aineiston analyysin tekoa. Tässä vaiheessa tutkijan tulee vertailla ja tuoda koodattua aineistoa yhteen. Tutkijan on pohdittava myös koodatun aineiston vakuuttavuutta ja sitä, kuinka hyvin saadut tulokset ovat linjassa tutkimuskysymysten kanssa. Aineiston jäsentely, koodaus ja analyysi ovat laadullisessa aineistolähtöisessä analyysissä pitkälti kiinni tutkijasta itsestään. Näiden perusteella aineistosta aletaan muodostaa aineistokoosteita, joita voidaan visualisoida esimerkiksi taulukoiksi. (Ruusuvoori, Nikander ja Hyvärinen 2010, 23–26.)

Laadullisessa sisällönanalyysissä on tärkeää kiinnittää huomiota tutkimuksen reliabiliteettiin, sillä tutkimus perustuu tutkijan omille loogisille päätelmille. Tämän vuoksi tutkimukseen on syytä kirjata tarkasti kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat, sekä kuvataan aineiston tärkeimmät osat. Myös tutkimuksen validiteetin arvioiminen on tutkimuksen kannalta tärkeää, jolloin on kiinnitettävä huomiota valitun aineiston ja tutkimuskysymyksen suhteeseen, sekä valintojen ja tulkintojen perusteluun. Laadullisessa sisällön analyysissä pyritään tulosten läpinäkyvyyteen ja yleistettävyyteen siinä mielessä, että aineistosta tehtyjä päätelmiä peilataan koko aineistoon. (Ruusuvoori, Nikander ja Hyvärinen 2010, 26–28.)

### 4.3 Aineisto

Aineistona tässä tutkimuksessa toimi Petronella Grahnin teos Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu, joka on yli 6-vuotiaille suunnattu satukirja. Päädyin valitsemaan tämän kirjan tutkimuskohteekseni melko sattumalta. Mietin pitkään Pro-gradu tutkielmani aihetta, ja tunteiden ja tunnetaitojen tutkiminen tuntui kiinnostavalta. Kyseiseen kirjaan törmäsin tunnetaitoja käsittelevällä sivustolla ja se tuntui heti kiinnostavalta, sillä teosta ei ole suunnattu suoraan tunnetaitoja tukevaksi teokseksi, vaan se on ennen kaikkea tarkoitettu satukirjaksi. Satukirjojen käyttöä tunnetaitojen tukena on tutkittu ennestään jonkin verran, mutta uusimmat tutkimukset ovat painottuneet enemmänkin lastenkirjallisuuteen, joka on suunnattu tunnetaitojen opetukseen. Päivi Heikkilä-Halttunen (2020) toteaaakin että perinteinen satukirja voi toimia tunnetaitojen opetuksessa jopa paremmin kuin siihen suunnattu kirja.

Kirjassa on lastenkirjaksi melko pitkä, sillä siinä on 181 sivua, jotka ovat suurimmaksi osaksi tekstiä. Kirja sisältää myös kuvia tarinan tueksi, mutta olen jättänyt kuvat kokonaan pois analysoitavasta aineistosta. Analysoitava aineisto koostuu kirjan hahmojen välisistä vuoropuheista, joissa on mukana jokin tunne, jota hahmot kuvailevat sanoin. Tähän rajaukseen päädyin siitä syystä, että olen kiinnostunut sadun hahmojen välisestä vuorovaikutuksesta, ja siitä millaisena ne näyttäytyvät lapselle. Päädyin ottamaan aineistokseni vain yhden kirjan, sen laajuuden ja sisällön runsauden perusteella. Koska kyseessä on vain yksi lapsille suunnattu kirja, ei sen perusteella voida vielä tehdä kovin yleispäteviä johtopäätöksiä, mutta sen syvällisempi tarkastelu voi lisätä tietoisuutta siitä millaisia tunteita ja tunteeseen vastaamiskeinoja kirja tarjoaa.

Kirjan päähenkilö on Teo-poika, joka päätyy Pomenian Taikamaailmaan ennustettuna Pomenian pelastajana pahan Pimeydenvelho Käämän kynsistä. Koska Pomenia on taikamaailma, eikä taikamaailmassa ole ihmisiä, muuttuu Teo taikamaailmaan saapuessaan peikoksi. Taikamaailman suuri seikkailu alkaa siitä, että paha Pimeydenvelho Käämä Kemppinen uhoaa tuhoavansa koko Pomenian taikamaailman. Käämä vihaa kaikkea hyvää ja kaunista, ja aikoo estää keijuja levittämästä taikapölyä Pomeniaan, jotta kaikki ilo ja kimallus Pomeniasta häviäisi. Tuulen tuoman ennustuksen mukaan Pomenian voi kuitenkin pelastaa takkutukkainen peikko ihmisten maailmasta. Niinpä Unimestari Unonen lähtee etsimään ennustettua ihmisten maailmasta, ja löytää Teo-pojan, jonka taikoo mukaansa Pomeniaan.

Teon saavuttua Pomeniaan, hän tunnistaa paikan äitinsä kertoman iltasadun kaltaiseksi Pomenian taikamaailmaksi. Sadun aikana Teo ystävystyy taikamaailman asukkaiden kanssa, ja he yrittävät yhdessä keksiä keinoa Pimeydenvelho Käämän kukistamiseksi. Satu saa kuitenkin pian käänteeseen, sillä Ruttu-keiju joutuu Käämän kaappaamaksi, ja Teon on ystävänsä Lohikäärme Sisun kanssa pelastettava hänet. Sitä ennen Sisu on vain saatava opetettua lentämään.

Teo ja Sisu lähtevät pelastamaan Ruttua, ja kohtaavat matkallaan erilaisia esteitä. He kuitenkin löytävät Rutun, mutta tämä ei haluakaan pelastua, vaan jäädä Käämän ”vangiksi”. Ruttu onnistuu ärsyttämään Käämää niin paljon, että Käämä toivoisi Rutun lähtevän luotaan pois, mutta Ruttu ei lähde. Näin Käämän aika menee Ruttuun keskittymiseen, eikä hän ehdi keskittyä Pomenian tuhoamiseen. Taikamaailman suuri seikkailu kertomuksella ei ole sadulle ominaista onnellista loppua, jossa asiat ikään kuin loksataisivat paikalleen. Tarina loppuu siihen, että Teon aika Taikamaailmassa loppuu ja hän joutuu lähtemään takaisin ihmisten maailmaan. Hänellä on kuitenkin mukanaan tiimalasi, joka ottaa aikaa siihen, milloin Teo palaa takaisin Pomeniaan. Vaikka kertomuksessa ei ole sadulle ominaista onnellista loppua, se sisältää kuitenkin niin paljon muita sadulle ominaisia piirteitä, että kertomuksesta voidaan käyttää nimitystä satu. Sadussa on esimerkiksi hyvin perinteikäs, lastenkirjallisuudelle tyypillinen, hyvän ja pahan välinen konflikti.

#### **4.4 Sadun hahmot**

Sadun hahmojen persoonat olivat myös hyvin kiinteässä suhteessa siihen, millaisia tunteita hahmot kohtasivat sadun edetessä. Tämän vuoksi koen oleelliseksi avata hieman sadun päähahmojen luonteenpiirteitä ja olemusta, jolloin tunteiden kokemisen syitä voi olla helpompi ymmärtää. Sadun päähahmoiksi Teo-peikon, Lohikäärme Sisun, Pimeydenvelho Käämän sekä Ruttu-keijun. Sadun muut hahmot voivat esiintyä aineistosta poimituissa esimerkeissä, mutta ovat tällöin yleensä tekemisissä yhden tai useamman sadun päähahmon kanssa.

Sadun päähahmo on Teo -peikko, joka on hyvin kannustava ja myötätuntoinen, ja hänellä on hyvin vahva usko hyvyyteen ja muihin uskomiseen. Teo kokee kertomuksen aikana, niin

myönteisiä kuin kielteisiäkin tunteita, mutta pystyy kuitenkin käsittelemään omat tunteensa. Voidaankin siis todeta, että tämän hahmon tunnetaidot ovat melko hyvät, ja hahmo voi näin antaa samaistumismahdollisuuden lapselle, jolla on jo melko hyvä tunteiden käsittely taidot, tai toisaalta lapselle, joka harjoittelee tunnetaitoja. Teoa kuvataankin sadussa hieman erilaiseksi sankariksi kuin millaisiksi sankarit usein mielletään. Sankari ei siis tarvitsekaan suuria lihaksia, vaan lämpimän sydämen ja kimaltavat silmät.

Toinen sadun päähahmoista on Lohikäärme Sisu, joka on hyvin arka, eikä juurikaan luota itseensä, tai omiin kykyihinsä. Hän ei esimerkiksi osaa lentää, koska ei ole sitä koskaan uskaltanut kokeilla. Tämän hahmon tunnetaidot vaativat vielä harjoitusta, erityisesti omien taitojen ja itseensä luottamisen näkökulmasta. Tähän hahmoon epävarman ja pelokkaan lapsen on helppo samaistua. Sisu kokeekin itsensä lentokyvottomäksi lohikäärmeeksi, koska ei näe itse omia siipiään, ja kuvittelee niiden olevan liian pienet lentämistä varten.

Sadun kolmas päähahmo on paha Pimeydenvelho Käämä, koki kaikki miellyttävät tunteet itselleen kielteisinä. Näin oli myös hyvyiden ja kiltteiden kohdalla. Käämä nauttii siitä, että muut kärsivät ja haluaa tietoisesti aiheuttaa muille pahaa mieltä. Tähän hahmoon voivat samaistua ne, joilla on vaikeuksia empaattisessa ajattelussa, ja ehkä sitä kautta ymmärtää miltä muista tuntuu. Käämää kuvataan sadussa hyvin järjestelmälliseksi ja siisteydestä nauttivaksi hahmoksi. Hän ei voi sietää kukkia tai minkäänlaisia koristuksia, eikä pidä muiden seurasta. Käämän sanotaan jopa unohtaneen, millaista on uskoa hyvään.

Neljäs merkittävässä roolissa oleva hahmo on Ruttu -keiju, joka eroaa selkeästi muista keijuista olemalla hyvin rohkea ja ronski, ja on ainoa kirjan hahmo joka hyvien puolelta uskaltaa asettua Pimeydenvelho Käämää vastaan. Tähän hahmoon voivat samaistua esimerkiksi lapset, joita kiusataan. Sadussa Ruttua kuvataan ilkkuriseksi, mutta myös ystäviään puolustavaksi hahmoksi.

Sadun päähahmot ovat kaikki hyvin erilaisia, ja omaavat erilaisia luonteenpiirteitä ja keinoja kohdata haasteita ja omia tunteitaan. Lastenkirjallisuudessa on hyvin yleistä se, että sadun tai tarinan hahmot edustavat hyvin selkeästi jotakin piirrettä, kuten voidaan myös tämän

tutkimuksen aineistosta huomata. Koen tämän hyvin merkittäväksi osaksi satua, sillä se antaa samaistumismahdollisuuden hyvin erilaisille ja erilaisissa tilanteissa oleville lapsille.

Sadussa oli myös hyvin selkeästi eroteltu hyvyys ja pahuus. Hyvien puolella pystyi havaitsemaan selvästi enemmän myönteisiä tunteita, kun taas pahojen puolella esiintyi lähes ainoastaan kielteiseksi mielletäviä tunteita. Pahojen puolella myönteisiksikin mielletyt tunteet koettiin kielteisinä ja kielteiset tunteet taas jokseenkin myönteisinä. Sadussa onkin siis selkeästi havaittavissa se, kuinka vaikeaa tunteiden kokeminen voi olla, ja miten niiden kokeminen vaihtelee hahmosta riippuen. Tällaisella vastakkainasettelulla voidaan sekä kärjistää että saada ajattelemaan, etteivät kaikki koe asioita tai tunteita samalla tavalla.

#### **4.5 Analyysin kulku**

Tässä tutkimuksessa selvitän vastausta tutkimusongelmaan, millä tavoilla tunteet ilmenevät Petronella Grahnin Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu sadussa. Ilmenemisellä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, millaisia reaktioita tunne herättää tunteen vastaanottajassa, ja toisaalta millaiset kokemukset johtavat tunteisiin. Analyysin avulla pyrin luomaan kokonaisvaltaisen kuvan siitä, mikä tunteen aiheuttaa, mikä tunne on ja mitä tunteen kokemisesta seuraa. Koska tunteita on melko vaikeaa määritellä yksioikoisesti, ja koettuja tunteita voidaan tulkita eri tavoilla, keskityn erityisesti niihin tunteisiin, jotka tekstissä nimetään, tai ovat muuten hyvin selkeästi havaittavissa hahmojen välisessä vuoropuhelussa.

Aineiston analyysiä tehtäessä on syytä muistaa, että aineisto tulee rajata vain niihin asioihin, joita aikoo tutkia, jotta aineisto ei paisu liian suureksi (Tuomi ja Sarajärvi 2017, 143). Tässä tutkimuksessa aineisto on rajattu siten, että analyysissä keskitytään ainoastaan vuoropuheluissa ilmeneviin tunteisiin, niiden käsittelyyn ja niitä ennakoiviin tilanteisiin. Vuoropuhelulla tarkoitan tekstin kohtaa, jossa kaksi, tai useampi sadun hahmoa keskustelevat. Aloitin analysoinnin käymällä aineiston läpi analyysikysymysten avulla. Kävin tekstin läpi keskittyen aina yhteen analyysikysymykseen kerrallaan ja etsimällä tekstistä vastaukset siihen. Tällä tavalla pystyin paremmin keskittymään yhteen kysymykseen kerrallaan.

Ensimmäisenä keskityin tunteita kuvaaviin sanoihin, jotka ilmenivät hahmojen välisissä vuoropuheluissa. Koska tunteet ovat tulkinnanvaraisia, ja vaikeita määritellä, keräsin aineistosta vain ne tunteet, jotka sanallisesti tekstissä ilmaistiin. Näitä tunteita löytyi tekstistä kuitenkin melko vähän, joten päädyin esittämään aineistolle vielä toisen analyysikysymyksen, millä sanoilla vuoropuhelun tunteita kuvataan? Esimerkiksi *Typeräksi hän kyllä itsensä tunsikin, epäonnistuneeksi ja noloksi.* ja *-Terrible! Terrible! hän toisteli surullisena.* Tämän avulla sain selville vuoropuheluissa esiintyviä tunteita vielä lisää, jolloin sain aineistosta enemmän raakahavaintoja. Raakahavainnoilla tarkoitetaan analyysin avulla aineistosta saatuja materiaaleja (Alasuu-tari 2007, 40).

Seuraavaksi lähdin tarkastelemaan raakamateriaaleista sitä, mitä tunteita vuoropuheluissa käsitellään. Koin tärkeäksi selvittää, mikä on myönteisten ja kielteisten tunteiden suhde sadussa ja missä tilanteissa niitä esiintyy. Huomioitavaan sadussa käsiteltävissä tunteissa oli se, kuinka kielteiset tunteet hallitsivat sadun tunteidenkirjoa. Eniten kielteisistä tunteista nousivat esiin viha, huolestuneisuus ja pelko. Huomioitavaa oli myös se, että kielteiset tunteet esiintyivät suurimmaksi osaksi sadun pahan hahmon läsnäolo joko konkreettisesti tai välillisesti.

Tämän jälkeen esitin aineistolle seuraavat analyysikysymykset, joiden avulla selvitin vastausta siihen, mitkä asiat johtivat koettuihin tunteisiin. Kävin aineistostani edellisessä analyysivaiheessa löytämäni vuoropuhelut, joissa on mukana tunne, läpi, ja etsin systemaattisesti niitä asioita, jotka johtavat hahmon koettuun tunteeseen. Merkitsin tunteita edeltävät tapahtumat, sekä niistä syntyneet tunteet erivärisillä kynillä muistiin. Tätä vaihetta kutsutaan laadullisessa sisällysanalyysissä koodaamiseksi. Koodaamisen tarkoituksena on yksinkertaistaa analysoitavaa aineistoa, ja saada siitä esiin uusia näkökulmia. (Vuori). Tämän jälkeen aloin hahmotella tunteiden syiden yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia, ja ryhmittelemään niitä erilaisten luokkien alle. Otin aina yhden tunteeseen johtaneen syyn käsittelyyn kerrallaan ja mietin, mikä tilanteessa saa tunnekokemuksen aikaan. Esimerkiksi lentämisen opettelussa tunnekokemuksen sai aikaan pelko yrityksen epäonnistumisesta. Seuraavaksi mietin, mikä voisi olla yhteinen tekijä, mikä saa tunnekokemukset aikaan ja lopulta päädyin tekemään neljä eri alaluokkaa syistä tunteiden takana. Nämä alaluokat ovat 1) Uusi tilanne tunteiden takana 2) Toisesta henkilöstä johtuva tunne 3) Itsestä johtuva tunne sekä 4) Ulkoisista tekijöistä johtuva tunne.

Tässä vaiheessa huomasin kuitenkin, että analyysissäni oli muutamia epäkohtia. Niinpä päädyin palaamaan analyysissä hieman taaksepäin, ja tekemään luokitteluja uudestaan. Taulukossa 1 on nähtävissä esimerkki uudestaan tehdystä analyysin kulusta. Keräsin ensin aineistossa mainitut tilanteet samoihin lokeroihin, sen perusteella, mikä tilanteessa saa tunteen aikaan. Tämän jälkeen pystyin nimeämään uusia alaluokkia. Huomasin kuitenkin, että pystyn sijoittamaan muodostuneet alaluokat aiemmin muodostettujen alaluokkien alle, joista tuli nyt yläluokkia. Analyysin tarkistaminen ja uudelleen teko oli kuitenkin tarpeellinen, sillä antoi varmuutta siitä, että analyysiprosessi on ollut johdonmukainen. Seuraavaksi aloin luokittelemaan tunteisiin johtavia syitä pääluokkiin. Näiden muodostettujen yläluokkien perusteella pystyin kokoamaan kaksi yläteemaa, joiden alle tunteisiin johtavat syyt sopivat. Nämä teemat olivat kiusaaminen ja uusi tilanne.

TAULUKKO 1

| <b>Tilanne</b>   | <b>Tunteen aiheuttaja<br/>/ alaluokat</b> | <b>Yläluokka</b>     | <b>Pääluokka</b> |
|--|---|----------------------|------------------|
| <b>lentämisen opettelu, tippuminen</b>                         | pelko epäonnistumisesta                   | uusi opeteltava asia | UUDET TILANTEET  |
| <b>saippuan puhaltaminen siipiin, huijotominen, läpsiminen</b> | fyysinen satuttaminen                     | toinen henkilö       | KIUSAAMINEN      |
| <b>Ärsyttäminen, nälkiminen</b>                                | sanallinen satuttaminen                   | toinen henkilö       | KIUSAAMINEN      |

Taulukossa esitelty esimerkki analyysin kulusta aineistosta koodatusta tilanteesta pääluokkien muodostamiseen

Kolmannen analyysikysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miten koettuihin tunteisiin reagoidaan vuoropuhelussa. Tähän kysymykseen etsin vastausta käymällä jälleen raaka-aineiston läpi analyysikysymysten avulla ja kirjaamalla ylös mitä tekstissä konkreettisesti tapahtuu koetun

tunteen jälkeen keskustelun vastapuolen toimesta. Tämä osoittautui kuitenkin haastavaksi, ja jouduin käymään aineiston useamman kerran läpi. Lopulta päädyin tässä analyysin teko vaiheessa hieman erilaiseen lähestymistapaan, kuin olin alun perin ajatellut. Keräsin aineistosta kaikki tunteet ja niihin reagoititavat, mutta päädyinkin luokittelemaan tunteet samanlaisiin kategorioihin, jolloin lähestyinkin aineistoa siltä näkökulmalta, mikä on tyypillinen reagoititapa tiettyyn tunneskaalaan. Tätä tehdessäni huomasin, että tietyt tunteet toistuvat sadussa useaan kertaan, jolloin pystyin luomaan niistä alaluokkia. Luokkien nimeämisessä päätin käyttää apuna Ekmanin (1967–1968) perustunteita, joiden avulla jaon tunteet pääluokkiin pelko, viha, onni ja ikävä. Luokka pelko osoittautui kuitenkin niin laajaksi, että päätin jakaa sen vielä puoliksi, jolloin sain toiseen luokkaan vahvat pelon tunteet, kuten pelko ja kauhu ja toiseen lievemmat pelon tunteet, kuten huolestuneisuus ja hämmennys. Tämäkään luokittelu ei vielä kuitenkaan kattanut kaikkia koettuja tunteita, vaan lopullisiksi aineistossa esiintyviksi tunteiksi muodostuivat viha, suru, ilo ja pelko.

Laadullisessa sisällönanalyysissä on oleellista pyrkiä muodostamaan aineistosta sellaisia laajempia kokonaisuuksia, joita ei voida suoraan aineistosta lukea (Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen 2010, 18–19). Tämän vuoksi aineiston tarkastelu suoraan tunteiden näkökulmasta ei ole riittävää. Tätä vaihetta voisin kuvata tutkielmani haastavimmaksi osuudeksi. Pohdin asioita kuten, onko koodaukseni ollut tarpeeksi systemaattista, antavatko tulokset vastauksen asetettuun tutkimusongelmaan ja kuinka yleistettäviä asioita suhteellisen pienestä tutkimusaineistosta voidaan tehdä. Lopulta päädyin kuitenkin yhdistelemään tunteisiin vastaamistapoja siten, että etsin kustakin tunnejoukosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, siitä näkökulmasta, miten tunteeseen vastataan. Käytin tähän, jo aiemmin analyysissä keräämiäni tunteeseen vastaamistapoja. Taulukossa 2, on esitetty esimerkki siitä, millä tavalla pääluokat on muodostettu vihan tunteista.



TAULUKKO 2.

| Tunne       | Miten tunteeseen vastataan                               | Alakuokat          | Yläluokka            | Pääluokka             |
|-------------|--|--------------------|----------------------|-----------------------|
| <b>Viha</b> |  |                    |                      |                       |
|             | -tirskahdus<br>-hihittely<br>-naurahdus<br>-laulaminen   | lisää ärsyttämisen | negatiivinen huomio  | TUNTEEN VOIMISTAMINEN |
|             | -pah<br>-halveksiva tuhadus                              | halveksinta        | huomiotta jättäminen | VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS    |
|             | -ei mitään reaktiota                                     | ei reaktiota       | huomiotta jättäminen | VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS    |
|             | -olikos kivaa (sarkastinen ilmaus)<br>-kipinöivät sormet | vastustaminen      | negatiivinen huomio  | TUNTEEN VOIMISTAMINEN |
|             | -karkuun lähtö   | pakeneminen        |                      |                       |

Taulukossa esitetty prosessi vihan tunteeseen reagoimisesta pääluokkien syntyyn

Keräsin tunnekohtaisesti aineistosta ne termit, miten tunteeseen oli vastattu joko sanallisesti tai teoin. Tunteisiin vastaamistapoja erottui aineistosta neljä, tunteen huomioiminen, välinpitämättömyys, tunteen voimistaminen ja myötätunto. Tunteen huomioimisen alle asettuivat tunteiden neutraali huomioiminen, sekä negatiivinen tunteiden huomioiminen. Välinpitämättömyyden alle luokittelin ne tunteisiin vastaamistavat, jotka eivät tuottaneet joko minkäänlaista reaktiota tai tunteeseen ei varsinaisesti vastattu, muuta kuin esimerkiksi tuhahtaen, jonka jälkeen siirryttiin seuraavaan asiaan. Myötätuntoisen luokkaan kuuluivat ne tunteisiin vastaamistavat, jotka

ottivat tunteen huomioon ja suhtautuivat siihen ymmärtävästi. Tunteet, joihin reagoitiin niitä voimistavasti eli tavat, joilla tunteen kokijaa lietsottiin tunteeseen lisää, kuuluvat tunteen voimistamisen luokkaan. Aineistosta löytyi myös muutama sellainen tunteeseen vastaamistapa, jota ei suoraan voinut sijoittaa mihinkään pääluokkaan.

Esittelen näitä saamiani tuloksia luvussa neljä. Tutkimuksen kannalta oleellista on analyysin avulla saatujen tulosten tulkitseminen. Tulkinnalla tarkoitetaan sitä tutkimusvaihetta, kun tutkija pohtii analyysissä saamiaan tuloksia, ja tekee niistä omia johtopäätöksiä. Tulkintojen teko on haastavaa, sillä asioita voidaan tarkastella monelta eri näkökulmalta, minkä vuoksi myös tutkijan omat ajatuksen ja ennakko-odotukset voivat vaikuttaa analyysin tulosten tulkitseen. (Hirsijärvi 2007, 224.)

## 5 Tulokset

### 5.1 Sadussa esiintyvät tunteet

Tässä luvussa esittelen niitä tunteita, joita aineistosta nousi esille. Tutkittava aineisto tarjosi melko laajan skaalan eri tunteita. Jaottelin aineistosta löytämäni tunteet perustunteita apuna käyttäen eri luokkiin. Käytin tässä tapauksessa perustunteista vain neljää kahdeksan sijaan, sillä suurin osa aineiston tunteista mukaili näitä neljää perustunnetta; iloa, surua, vihaa ja pelkoa. Huomattavasti eniten aineistosta löytyi pelkoon liitettäviä tunteita. Tällaisia tunteita olivat suoranaisen pelon lisäksi esimerkiksi järkyttyneisyys ja kauhistuneisuus. Pelko on usein seurausta asiasta, joka koetaan uhaksi. Pelon merkitys ihmisen elämässä on tärkeä selviytymisen kannalta. Alkujaan pelon tunteet ovat suojelleet ihmistä luonnon vaaroilta, mutta nykyisin pelon kohteet ovat olosuhteiden muuttuessa muuttuneet. Pelon perimmäinen merkitys on kuitenkin pitää meidät hengissä. Pahimmassa tapauksessa pelon tunne voi kuitenkin alkaa hallita ihmisen elämää. (Svendsen 2008, 21.)

Vaikka pelon tunteet mielletään usein kielteisiksi kokemuksiksi, on niillä ihmisen elämän kannalta kuitenkin merkittävä rooli. Tutkittavassa aineistossa pelko näkyi esimerkiksi tilanteissa, jossa lentämään opetteleva Lohikäärme Sisu pelkäsi lentää, koska ajatteli tippuvansa ja loukkaavansa itsensä. Pelon tunne on siis hänellä suoraan yhteydessä itsensä suojelemiseen. *Häntä pelotti lentäminen ja häntä pelotti myös se, ettei hän onnistuisi siinä (Grahn 42)*. Pelkoa aiheuttaa tässä tilanteessa siis sekä itse lentäminen, mutta myös mahdollinen epäonnistuminen ja taivaalta putoaminen.

Aineistosta nousi esille myös paljon vihan tunteita. Vihan tunteisiin kuuluvat esimerkiksi kiukku ja ärtyneisyys. Vihan tunteet johtuvat yleisesti ajatellen epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Jääskisen (2020) mukaan viha saattaa peittää alleen myös muita tunteita, joiden kohtaamiselta viha meitä suojelee. Tällaisia tunteita voivat olla esimerkiksi häpeä ja turhautuminen. Viha antaa meille voimaa myös puolustaa itseämme ja muita. Itsensä ja muiden puolustaminen oli aineistossa usein yhteydessä vihan tunteisiin. - *Anteeksi vain, mutta en varmasti mene Teo kiukustui, - Ja miten voit sanoa minusta yhtään mitään! Sinullahan on silmät kiinni!*

(Grahm 103). Tilanteessa Teo puolustaa itseään toisen välinpitämättömyyttä ja ennakkoluuloja vastaan.

Ilon tunteisiin luokiteltavia tunteita nousi myös aineistosta esille. Ilon tunteisiin voidaan luokitella esimerkiksi tyytyväisyys ja helpottuneisuus. Ilon tunteiden voidaan ajatella olevan joukko myönteisiä tunnekokemuksia. Jääskinen (2020) kuvaa ilon olevan tunne, joka auttaa meitä ylläpitämään elämäniloa elämän vaikeinakin hetkinä, ja ohjaa meitä tekemään hyviä tekoja. Aineistossa ilon tunteet ohjasivat hahmojen toimintaa usein juuri vaikeissa tilanteissa, esimerkiksi toista rauhoittelemassa ja uskomalla siihen, että asiat kyllä onnistuvat. Tällöin voidaan puhua tietynlaisesta myönteisestä elämänsenteestä. Jääskinen (2020) sanookin myönteisen elämänsenteen olevan seurausta siitä, että olemme osanneet käsitellä, sisällämme olevat kielteiset tunteet. Ilon tunteita esiintyi kuitenkin luonnollisesti myös onnistumisen tilanteissa.

Surun tunteiden voidaan ajatella johtuvan jonkin asia menettämisestä. Jääskinen (2020) huomauttaa surun kuitenkin olevan kunnianosoitus menneelle. Surematta jäänyt suru, voi pikkuhiljaa johtaa meitä kohti alakuloista ja masentunutta olotilaa. Aineistossa surun tunteet olivat seurausta esimerkiksi oman perheen kaipaamisesta. Suru ilmenee usein myös kehollisina reaktioina. Yleisin surusta johtuva reaktio itku (Jääskinen 2020). Tällaisia reaktioita oli myös havaittavissa aineistossa. Esimerkiksi Rutun kaappauksesta aiheutunut suru on seurausta ystävän menettämisestä. *Hiiri oli niin poissa tolaltaan, ettei pystynyt jatkamaan, vaan vaipui maahan nyyhkyttäväksi mytyksi. -Terrible! Terrible! hän toisteli surullisena.* (Grahm 2020, 90). Nyyhkyttämien ja maahan romahtaminen kuvaavat siis sellaisia reaktioita, joita suru voi meissä aiheuttaa.

Aineistossa esiintyi myös muutamia yksittäisesti ilmeneviä tunteita, esimerkiksi häpeää. Häpeän tunteet ovat yksi vaikeimmin selitettävistä tunteista. Häpeän tunteet saavat meidät kokemaan itsemme typeriksi ja arvottomiksi. Häpeällä, kuten myös kaikilla muilla tunteilla, on myös hyviä tarkoituksia. Häpeän avulla osaamme ottaa muut huomioon ja ajatella, mikä on tilanteen kannalta sopivaa käyttäytymistä (Jääskinen 2020.) Aineistossa häpeän tunnetta esiintyi melko vähän, eikä tunnetta aina suoraan nimitetty häpeäksi. Jätän yksittäisinä mainitut tunteet, joita ei

voinut yhdistää mihinkään neljästä pääluokasta, käsittelemättä, sillä koen että niistä ei voida tehdä luotettavaa yleistystä niiden vähäisyyden vuoksi.

## 5.2 Myönteiset ja kielteiset tunteet

Tässä luvussa pohdin sitä, miten kielteiset ja myönteiset tunteet näyttäytyvät aineistossa. Vaikka puhun myönteisistä ja kielteisistä tunteista, en tarkoita sitä, että jokin tunne olisi huono tai sitä ei pitäisi tuntea. Sen sijaa tarkoitan myönteisillä ja kielteisillä tunteilla sitä, millaisiksi ne yleensä voidaan mieltää, ja sitä miltä ne tunteen kokijassa yleensä tuntuvat.

Tunteista ja tunteidenkäsittelystä puhuttaessa kielteiseksi miellettyjen tunteiden ylivalta on huomattava. Jo perustunteiksi ajatellut tunteet ovat huomattavasti kielteispainotteisia. Sama on huomattavissa arkipäiväisessä elämässäkin. Kielteisille tunteille annetaan enemmän huomiota, ja toisaalta niitä koitetaan usein kaikin keinoin myös vältellä. Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu -kirjassa oli myös havaittavissa samanlainen kielteisten tunteiden dominointi. Sadun vuoropuheluissa käsiteltävistä tunteista selvästi yli puolet olivat tunteita, jotka voidaan mieltää kielteisiksi tunnekokemuksiksi, kuten pelko ja suru.

Vaikka vihan tunteen ajatellaan yleensä olevan kielteinen tunnekokemus, ja tuottavan pahaa oloa sen kokijalle, aineistosta nousi esille myös tilanteita, joissa vihan tunne koettiin hyvänä asiana. Tämä tapahtui silloin kun vastakkainen osapuoli saatiin kokemaan vihan tunteita. Kiusaajaa uhmattiin, mikä sai hänet entistä ärtyisämmäksi, mikä taas sai kiusatun hyvälle tuulelle. *-Mitä? Haastatko sinä keijunräpäle tosissaan MINUT, suuren velhon? -Haastan, jos tykkäät häviämisestä, Ruttu kikatti ilkeästi. Se sai Käämän entistä ärtyneemmäksi.* (Grahn 2020, 8). Vihan tunteet aikaan saaminen antoi mielihyvätunteita sille, joka toimi tilanteessa ärsyttäjänä. Tunnekokemukset ja tunteet eivät siis aina ole aivan yksiselitteisiä. Erityisesti tunteiden jakaminen myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin on haastavaa juuri ihmisten erilaisten tunnekokemusten vuoksi. Ei voida suoraan sanoa, että esimerkiksi vihan tunne on yksistään kielteinen kokemus, vaan vihan tunne voi toimia jollekin myös voimavarana ja tarpeellisenä tunteena.

Vihan tunteen käsittely puolestaan vaatii harjoittelua. Viha tunteena on sellainen, että se purkautuu helposti aggressiivisuutena, mikäli sen käsittelyyn ei ole muita keinoja. Keltikangas-Järvinen (2012, 97–98) kuvaakin aggression joko johtuvan siitä, ettei ihmisellä ole muita keinoja käsitellä vihaa, tai ihminen kokee sen parhaaksi keinoksi päästäkseen tavoitteeseensa. Aggressio myös ruokkii itse itseään, eli jos aggressiivisuuden avulla päästään toistuvasti päämäärään, sitä enemmän se henkilön käyttäytymisessä vahvistuu, mikä taas estää sosiaalisten taitojen kehittymistä. Aggressiivisuus aineistossa näyttäytyi kiusaamisen yhteydessä. Kiusaajan yksinäisyys ja huonot sosiaaliset taidot voivatkin olla yksi syy kiusaamiselle.

### **5.3 Sadussa koettujen tunteiden syyt**

Tässä luvussa käsittelen niitä teemoja, jotka nousivat aineistosta esiin. Kaksi erottuvaa teemaa tunteiden syiksi olivat kiusaaminen ja pelko. Kiusaaminen oli koko sadun toinen kantava teema, joka kulki kertomuksen mukana alusta loppuun. Kiusaaminen kosketti sadun kaikkia hahmoja. Uudet asiat näyttäytyvät sadussa runsaana tunteita aikaan saavana elementtinä. Sekä kiusaaminen, että uudet asiat saivat hahmoissa aikaan kaikkia neljää perustunnetta. Uudet asiat saivat hahmoissa kuitenkin enemmän aikaan myönteisiä tunteita kuin kiusaaminen. Myönteiset tunteet olivat tällöin kuitenkin seurausta kielteisestä tunteesta.

#### *Kiusaaminen*

Kiusaamisen teemaan kuuluvat kaikki ne tilanteet, jotka olivat joko suoraan kiusaamiseksi luokiteltavaa toimintaa, tai seurausta kiusaamisesta. Kiusaaminen sai aikaan kaikkia sadussa koettuja tunteita. Pääosin kiusaamisesta aiheutuvat tunteet olivat pelkoa, vihaa ja surua. Pelko ja suru olivat sellaisia tunteita, jotka ilmenivät kiusaamisen kohteena olevissa hahmoissa. Vihan tunteita sen sijaan kiusaaminen herätti sekä kiusaajassa, että kiusatuissa. Näiden lisäksi kiusaaminen sai aikaan myös ilon tunteita, mutta ilon tunteita koki vain kiusaaja itse.

Kiusaaminen erottui aineistosta usein syyksi, miksi hahmot kokivat tunteita. Kiusaamisesta johduneet tunteet olivat kiusaamisen kohteina oleville pääosin kielteisiä, kuten pelkoa ja surua. Kiusaajan lähdettyä pois tilanteesta, kiusaamisen uhrin tunteet ovat murheellisia ja yrittävät keksiä

syötä kiusaamiselle. – *Me emme ymmärrä. Miksi hän tekee tällaista? Miksi? Keijut itkivät. – En tiedä, Lilly vastasi murheellisena.* (Grahn 2020, 59). Kiusaajalle itselleen kiusaaminen sai aikaan kuitenkin myönteisiä tunteita. Kiusaajan saadessa kiusatut mahdollisimman huonolle tuulelle, koki hän itse onnistumisen tunteita, ja oli omaan toimintaansa tyytyväinen. – *Nauttikaa kaaoksesta, Käämä kehotti ja myhäili tyytyväisenä Kukkakedon laidalla.* (Grahn 2020, 57). Kiusaaminen tapahtui suurimmaksi osaksi sanallisesti, mutta myös yksittäisiä fyysisen kiusaamisen tapahtumia oli havaittavissa. Kiusaaja onnistuu satuttamaan kiusattavaa ja ilahtuu siitä. *Silloin Käämä suihkutti Ruttua siipeen, ja vahingossa Ruttu paljasti, että saippuavesi haittasi häntä. – [Ruttu] Auts! Ei haittaa. Ei osunut! Käämä ilahtui ja suihkutti Ruttu uudestaan: - Haa! Ai ei vai! Hähää!* (Grahn 2020, 178). Kiusattu yrittää vielä pelastaa tilanteen esittämällä, ettei häneen oikeasti sattunut, mutta kiusaaja on jo huomannut tämän heikon kohdan.

Kiusaamisella tarkoitetaan systemaattista toiseen henkilöön kohdistuvaa häirintää. Kiusaaminen on melko yleistä erityisesti lasten keskuudessa ja koulukiusaaminen onkin yksi iso ongelma tällä hetkellä. Lastenkirjallisuudessa kiusaamista käsitellään usein, mutta tutkimusta kiusaamisesta lastenkirjallisuudessa on melko vähän. Korkea-aho (2020) on tutkinut Pro gradu -tutkielmassaan kiusaamista kuvakirjoissa. Hänen mukaansa kiusaaminen ilmenee kirjallisuudessa useimmiten psyykkisenä ja sanallisena kiusaamisena, ja kiusaaminen johtui yleisimmin ennakkoluuloista tai erilaisuudesta. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset tukevat Korkea-Ahon saamia tuloksia siinä mielessä, että kiusaaminen tapahtui useimmiten sanallisesti. Erilaisuuden voidaan myös ajatella olevan tässä tutkimuksessa yksi kiusaamisen syistä, sillä kiusaajan ja kiusattujen suhtautuminen elämään oli hyvin erilaista. Kiusaaja halusi kaiken olevan hyvin järjestelmällistä ja seesteitä, kun taas kiusatut pitivät kaikesta iloisista asioista ja ilakoinnista.

### *Uudet tilanteet*

Toinen teema tunteiden takana olivat uudet tilanteet. Uusien tilanteiden teemaan kuuluivat ne tilanteet, jotka olivat uusia joko yksilölle, tai koko yhteisölle. Uusiin tilanteisiin lukeutuivat mukaan myös uudet kokemukset ja uusien asioiden kokeileminen. Uudet tilanteet saivat aikaan suurimmaksi osaksi kielteisiä tunteita, mutta myös jonkun verran myönteisiä tunteita. Kielteiset tunteet ilmenivät useimmiten pelkona tilannetta kohtaan, eli epävarmuutena. Uudet tilanteet

aiheuttivat myös joissakin tilanteissa surua sekä vihan tunnetta. Välillisesti uudet tilanteet saivat aikaan myös ilon tunteita, sillä uuden tilanteen aiheuttamaan epävarmuutta ja pelkoa kohtasi usein onnistuminen, joka sai aikaan ilon tunteita.

Pelon tunteita uudet tilanteet saivat aikaan esimerkiksi silloin kun, piti tehdä jotakin uutta, mitä ei ollut vielä ikinä ennen tehnyt. *Lennätte perille ja takaisin, huiskis vain! – Mi-mitä? Huiskis? Huiskis vain? Sisu kurtisti kulmiaan pelästyneenä. – Kuka muka lentää huiskis?* (Grahm 2020, 97). Lentäminen on tässä tilanteessa uusi asia, jota ei vielä osata, ja aiheuttaa sen vuoksi pelkoa. Toisaalta uudesta tilanteesta aiheutui myös surua. Erityisesti silloin, kun tilanteessa oltiin yksin, ja surun tunne liittyi yksinäisyyden kokemiseen. *Teo tunsu olonsa surkeaksi. Hänellä oli ikävä äitiä, isää ja pikkusiskoa, mutta samaan aikaan hän halusi olla Pomeniassa.* (Grahm 2020, 73). Ensimmäinen yö uudessa paikassa on siis uusi tilanne, jonka vuoksi Teo kokee itsensä surulliseksi ja ikävöi kotiaan ja perhettään. Tällaiset esimerkit voivat toimia siltana myös lapsen omassa elämässä kokemiin haasteisiin kuten pelkoihin. Lapselle voi syntyä kokemus siitä, että muitakin voi pelottaa uudet tilanteet, ja pelkääminen on täysin luonnollinen tunne, jonka tunteminen on sallittua. Toisaalta surun ja ikävän kokemusten käsittely voi olla lapselle lohdullista.

Vihan tunteita uudesta tilanteesta aiheutui silloin, kun tilanne oli jollakin tavalla odottamaton, eikä siitä pidetty. Tällöin tilannetta tai tilanteen järjestämistä ei ollut osattu tulkita oikealla tavalla, mikä aiheutti vihan tunteenpurkauksen. *Ilakoivat keijut ojentelivat Käämälle koristeellisia, värikkäistä ja ylitiökeijumaisia paketteja. Käämä jähmettyi. Hän, joka yleensä jähmetti muita, jähmettyi nyt itse. Sitten häneltä pääsi kireä, karmea karjaisu.* (Grahm 2020, 66–67). Tilanteessa ei ole totuttu juhliin, eikä niitä ole haluttu. Tällainen tilanne saa aikaan vihaa ja ärtymystä. Uusi tilanne on niin kaamea, että sen tuoma järkytys ja ahdistus purkautuu huutona. Tilanteessa on havaittavissa siis tyypillinen reaktio tilanteeseen, jonka käsittelemiseen ei löydy muita keinoja.

Ilon tunteita uudet tilanteet saivat aikaan yleensä välillisesti. Välillisesti ilon tunteita havaittiin silloin, kun jonkin uusi asia koettiin jännittävänä, tai sen tekemistä hieman pelättiin etukäteen. Tämä johtui esimerkiksi siitä, että asia oli uusi, ei sen vuoksi tiedetty miten asia tulee onnistumaan, tai millaiset vaikutukset sillä on. – *Minäpä testaan. Kuinkahan tässä käy? Aider! Apua.*



*Kuinka jännittävää. [...] – Tämähän on hauskaa!* (Grahn 2020, 123). Hiiri kokee ensin jännittäväksi olla ensimmäistä kertaa oma itsensä, mutta huomaakin pian sen olevan hauskaa. Uusi aluksi jännittäväksi koettu tilanne saakin lopulta aikaan ilon tunteita. Tällainen onnistumisen kokemukset olivat aineistossa melko yleisiä. Tällöin tilanne ikään kuin sai aikaan kaksi eri tunteereaktiota, jotka eivät kuitenkaan sulkeneet toisiaan pois.

## 5.4 Tunteisiin vastaaminen

Aineistosta löytyi neljä tunteisiin vastaamisen pääteemaa: tunteen huomioiminen, välinpitämättömyys, tunteen voimistaminen sekä myötätunto. Tunteen huomioimisen teemaan sisältyvät ne tunteisiin vastaamistavat, jotka ovat neutraaleja tai negatiivissävytteisiä suhtautumistapoja tunteisiin. Nämä tunteisiin vastaamistavat antavat kyllä tunteille huomiota, mutta eivät pyri muuttamaan tunteen kokijan olotilaa. Välinpitämättömyyden tunteisiin vastaamisteemaan kuuluvat ne tunteet, jotka eivät anna tunteelle mitään huomiota. Tunteisiin saatetaan reagoida esimerkiksi tuhahtamalla, mutta varsinaisesti tunteeseen ei tartuta, vaan se ohitetaan. Tunteen voimistamisteemaan kuuluvat ne tunteisiin reagoititavat, jotka pyrkivät voimistamaan koettua tunnetta. Tunteet, joihin vastattiin ymmärtäväisesti ja tunteen kokija tunnetilaa pyrittiin jollakin keinolla muuttamaan, kuuluvat myötätuntoiseen teemaan.

Näitä kaikkia tunteisiin vastaamistapoja löytyi aineistosta hyvin tasaisesti, mutta kuitenkin siten, että myötätuntoista vastaamista tunteeseen tapahtui hieman useammin. Välinpitämättömyyttä, tunteen voimistamista ja tunteen huomioimista tapahtui saman verran. Ainoa ero näiden välillä oli se, mihin tunteeseen reagoinnilla vastattiin.

### *Tunteen huomioiminen*

Tunteen huomioimisen teemaan kuuluvat ne tunteisiin vastaamistavat, jotka ovat joko neutraaleja tai negatiivisia. Tällaisia tunteisiin huomioimistapoja löytyi pelon ja ilon tunteisiin reagoititavoista. Tällaisia reagoimistapoja olivat esimerkiksi vitsailu ja neutraalit ilmaisut, kuten toteamukset. Vitsailu ilmeni erilaisina naurahduksina, eikä sillä ollut tarkoitus piristää tai loukata pelon tuntijaa. – *Eii-ei-ei! Minulla ei voi olla häntää! [...] Hän juoksi sängyn ympäri, pomppi*

*ja huitoi kauhuissaan. [...] Keijut katselivat hihittäen peikon pomppelehtimista.* (Grah 2020, 30–31). Naurahdukset olivat enemmänkin tunteeseen nähden tahaton reaktio, kun muuta keinoa ei osattu käyttää. Pelolle nauramista voi myös selittää se, että pelon aihe koetaan tarpeettomaksi. Tilanteessa Teo on juuri muuttunut peikoksi, mikä on Taikamaailman asukkaille täysin normaali asia, mutta Teolle uusi, minkä vuoksi hän on peloissaan. Keijut eivät siis välttämättä ymmärrä pelon syytä, jonka vuoksi suhtautuvat siihen naureskellen.

Tunteen huomioiminen toteamuksin ilmeni aineistossa siten, ettei toteamuksillakaan ollut tarkoitus muuttaa tunteen kokijan tunnetilaa. – *Tiens, hyvin vilkas ja energinen tämä löytämäsi ennustettu, herra Hiiri sanoi Unoselle ja tarkasteli kädet selän takana peikkaa, joka ryntäili nurmella.* (Grah 2020, 30). Hiiri siis vastaa Teon pelon tunteeseen vain seuraamalla tilannetta sivusta, ja toteamalla asioita Teon käytöksestä. Tilanteesta voidaan havaita myös hieman huumorin piirteitä, sillä Teon pelkokäyttäytymistä kuvaillaan melko värikkäin sanoin kuten *mukkelis makkelis ja jatkoi porhaltamistaan*. Tilanne näyttää siis ulkopuolisen silmin melkoiselta kommellukselta, mikä voi olla syy tilanteessa esiintyvän tunteen sivuuttamiseen.

Ilon tunteissa tunteiden huomioiminen ilmeni kuitenkin siten että tunnetta vähäteltiin tai sitä haluttiin pienentää. Ilon tuntijaa kehoitettiin esimerkiksi hillitsemään itseään. – *Voinko puhaltaa pilliin heti? Teo ehdotti innostuneena. – Tsot-tsot, takkuinen. Malttia, Unonen pudisti päätään.* (Grah 2020, 34). Teon innostuneisuutta pyritään siis hillitsemään, jotta Teo ei tee mitään hätiköityä. Tässä tapauksessa ilon tunteisiin hillitsemällä reagointi on melko tilannekohtaista, ja tunteen hillitsemiselle on selkeä syy. Tässä tapauksessa syy on se, että vielä liian aikaista puhaltaa lohikäärmeen kutsupilliin, sillä lohikäärme ei vielä osaa lentää. Syy tunteen hillitsemisessä voi siis olla enemmän tilanteesta johtuvaa, kuin tunteesta johtuvaa.

Könkään (2019, 47) mukaan tunteeseen vastataan yleensä tunteen vaatimalla tavalla. Tunteen huomioimisen teemassa tunteisiin vastattiin kuitenkin enemmän tilanteen kuin tunteen ohjaamana. Tästä päästäänkin siihen, kuinka haasteellista voi olla reagoida tunteeseen, joka on seurausta tilanteesta, josta syntyy yleensä erilainen tunne. Voikin siis olla mahdollista, että ristiriitaisuus tilanteen ja tunteen välillä on syy siihen, miksi tunteeseen vastataan esimerkiksi naurahtamalla.

### *Välinpitämättömyys*

Välinpitämättömyyden teemaan kuuluvat ne tunteisiin vastaamistavat, jotka pyrkivät sivuuttamaan tunteen. Välinpitämättömyyttä ilmeni sekä vihan että ilon tunteita kohtaan. Välinpitämättömyys toisen tunteita kohtaan korostui esimerkiksi siinä, että tunne jätettiin ikään kuin ilmaan roikkumaan eikä sille annettu minkäänlaista huomiota. Välinpitämättömyys toisen tunteita kohtaan saattoi ilmetä esimerkiksi halveksintana.

Halveksintaa kielivät esimerkiksi erilaiset tuhahtukset, ja lyhyet sanat kuten *pah*, jonka voidaan ajatella olevan sana, jolla halutaan osoittaa se, ettei toisen sanomiselle ole paljoakaan painoarvoa. Tällaisia tilanteita esiintyi aineistossa erityisesti riitatilanteissa. *Rutun sormista lensi kipi-nöitä ja hiukset ritisivät, niin vihainen hän oli. Käämä astui lähemmäs Ruttua. – Pah! [Rutulle] Et sinä saa minua tekemään mitään, mitä en halua, hän tuhahti.* (Grahm 2020, 83). Sen sijaan, että Käämä yrittäisi reagoida Rutun vihan tunteeseen hän suhtautuu siihen hyvin välinpitämättömästi. Tällainen tunteen sivuuttaminen voi toisaalta myös toimia tunteen lisää lietsomisena, eli esimerkiksi pyrkimyksenä ärsyttää toista vielä lisää. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi ne, joissa tunteen kokija kokee, ettei häntä oteta tosissaan, tai hänen tunteitaan ei huomioida. Se miten tunteen sivuuttamiseen reagoidaan, on taas hyvin henkilökohtaista. Toiset antavat asian olla, ja toiset suivaantuvat lisää. Tähän vaikuttaa myös se mitä tunnetta koetaan ja millainen tilanne on kyseessä.

Välinpitämättömyys ilmeni myös siten, että toisen kokemaan tunteeseen ei vastattu ollenkaan. Tunteita, joihin ei vastattu olivat vihan ja ilon tunteet. Vihan tunteisiin vastaamatta jättäminen kieli siitä, ettei toisen vihamielisyys ja ärtyneisyys voitiin kokea niin suureksi uhaksi, ettei tilanteessa kyennyt toimimaan. Toisaalta vihan tunteisiin saatettiin myös olla jo niin kyllästyneitä, ettei niille haluttu antaa enää huomiota. *Keijut kaartelivat kauempana ja välttelivät äkäistä Käämää...* (Grahm 2020, 8). Välinpitämättömyys ilmenee siis välttelynä. Keijut eivät halua antaa vihaiselle Käämälle tilanteessa minkäänlaista huomiota. Välinpitämättömyyttä toisen tunteita kohtaan voidaan ajatella myös empatian puutteena. Saarinen ja Kokkonen (2003 102–103) kuvaavat empatian puutteen toista kohtaan voivan johtua esimerkiksi siitä, että koemme henkilön olevan itse syyppä omaan olotilaansa. Toisaalta välinpitämättömyys voi johtua

myös siitä, että tapahtuma ja siitä syntynyt tunne ovat meistä liian etäällä, jolloin meidän on vaikea samaistua esimerkiksi meille tuntemattoman ihmisen tunteeseen. Tässä tapauksessa kyse on todennäköisemmin siitä, että keijut kokevat Käämän olevan syypää omaan tunteeseensa, eivätkä halua tai kykene puuttumaan siihen. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että Käämä on keijulle liian tuntematon ja etäinen hahmo, jonka tunteisiin on vaikea samaistua.

Ilon tunteissa välinpitämättömyys tunteita kohtaa johtui hieman erilaisista asioista. Tunteita ehkä seurattiin sivummalta, tai tunne oli sellainen, että siihen oli vaikea tarttua. *Sisun ilme muuttui haaveilevaksi. – Oooh! Ja sitten on tietysti Kukkakedon Lilly. Lohikäärmeineito Lilly. Sisu kiepsahti piruetin. – Lilly... niin en osaa kertoa... Hän on IHANA. Oih! Kyllä, Lilly on ihana. Kun pääsemme perille, sinäkin näet.* (Grah 2020, 47–48). Tunne voi olla myös niin voimakas, että siihen ei löydy tilaa vastata. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että tunteen huomataan olevan myönteinen ja sen kokijan niin syvällä tunteessa, ettei ajatella tarpeelliseksi puuttua tunnekokemukseen.

### *Myötätunto*

Myötätunnon teemaan kuuluvat ne tunteisiin vastaamistavat, joiden avulla tunnetta pyritään ymmärtämään ja selittämään. Myötätuntoista suhtautumista löytyi ikävän, ilon ja pelon tunteista. Myötätuntoinen suhtautuminen oli joko kannustavaa, rohkaisevaa tai lohduttavaa. Myötätuntoa saatettiin osoittaa sanallisesti tai sanattomasti. Sanallisesti ilmaistu myötätunto ilmeni esimerkiksi kehumisena. *Koti-ikävä tulvahti hyökyaaltona Teon sydämeen. [...] – Niin, mutta sinä uskoit minuun. Opin lentämään, koska et antanut periksi. Olit kultainen ystävä minulle, Sisu sanoit.* (Grah 2020, 172). Lähdön lähestyessä Teon ikävä kasvaa, ja Sisu koittaa lohduttaa häntä kehumalla ja kiittämällä Teoa siitä, kuinka hyvä ystävä tämä on hänelle ollut.

Ilon tapahtuva myötätuntoinen suhtautuminen tapahtui kannustamalla ja pelon tunteissa rohkaisemalla. Sekä kannustamisessa että rohkaisemisessa on taustalla sama syy. Myötätunnolla haluttiin antaa tunteelle positiivista huomiota ja saada näin tunteen tuntija kokemaan, ettei tunteessa ole mitään väärää. – *Suuri harhautusoperaatio on käynnistynyt. Voi jukra! Sisu kuiskasi, ja Teo nyökkäsi yhtä jännittyneenä. – Päät pystyyn, pojat! Hyvin kaikki menee! Pelastakaa*

*Ruttu!* (Grahn 2020, 126). Tällaisella rohkaisevalla tunteeseen vastaamisella annetaan tunteen kokijan ymmärtää, ettei tilanteessa tai tunteessa ole mitään hätää.

Toisaalta myötätuntoa osoitettiin myös sanattomasti, esimerkiksi halaamalla. Halaaminen nähdään yleisesti tyypillisenä lohduttamisen keinona, esimerkiksi surevalle ihmiselle. *-Minulla tulee ikävä. Sisu niiskutti [...] – Sinäkin olet sekä maassa että ilmassa, Teo sanoi halaten ystävänsä.* (Grahn 2020, 174) Halaaminen tapahtuu siis sekä ystävän lohduttamiseksi, että pian tapahtuvien hyvästien vuoksi. (Kinnunen 2015, 14) kuvaakin kosketuksen, tässä tapauksessa halaamisen, olevan kohtaamisen alun ja päättymisen merkki. Halaus myös vaikuttaa ihmisen parasympaattiseen järjestelmään, mikä lisää turvallisuuden tunnetta. Halaamisella halutaan siis saada ikävöivä ihminen paremmalle tuulelle.

Aineistosta esiin nousseet myötätuntoiset tunteiden huomioimistavat voidaan nähdä myös empatiakykyä vahvistavina elementteinä. Empatialla tarkoitetaan toisen asemaan asettumista, ja asioiden ymmärtämistä hänen näkökulmastaan. Empatia on yksi keskeisin osa tunnetaitoja. Saarinen (2001, 74) kuvaa empatian olevan taito, jonka avulla pystymme muuttamaan omaa toimintatapaamme toisen henkilön tyyliin sopivaksi. Pystymme siis ajattelemaan miltä toisesta tuntuu, vaikka emme itse arvostaisi tätä. Tällaisia tilanteita oli havaittavissa myös aineistossa, kun keijut saavat kuulla, että ilkeällä Käämällä on syntymäpäivä. Vaikka keijut eivät pidä Käämästä, ja jopa pelkäävät häntä, pystyvät he silti kokemaan empatiaa tätä kohtaan. *Ei ollut mikään ihme, että oli ilkeä, jos ei ollut koko elämänsä aikana saanut syntymäpäivälahjoja, syntymäpäiväherkkuja tai onnentoivotuksia.* (Grahn 2020, 59). Keijujen näkökulma siis muuttuu ja he yrittävät etsiä syytä Käämän ilkeälle käytökselle, ja asettua tämän asemaan. Tunnetaitojen tukemisen kannalta juuri ymmärrys omista tunteista ja sitä kautta myös muiden tunteista, on tärkeä osa sujuvaan kanssakäymiseen ja sosiaalisten suhteiden luomiseen.

### *Tunteen voimistaminen*

Tunnetta voimistavalla tunteen vastaanottamisella on tarkoitus voimistaa jo koettua tunnetta, eli ikään kuin lietsoa henkilö lisää sisälle tunteeseen. Tunteen voimistamista oli havaittavissa ainoastaan kielteisissä tunteissa, vihassa ja pelossa. Vihan tunteita voimistettiin lisää

ärsyttämällä esimerkiksi naurahduksin ja lallatteleamalla. Toisaalta taas tunnetta voimistettiin vastustamalla vihan kokijaa esimerkiksi sarkastisilla kommenteilla. Pelon tunteita puolestaan pyrittiin voimistamaan vähättelemällä. Vähättely tapahtui esimerkiksi pelottelemalla lisää tai keskeyttämällä tunne.

Naurahduksilla tunnetta voimistamisen voi ajatella myös eräänlaisena pilkkana tunteen kokijaa kohtaan. Tällaisen käytöksen voi ajatella olevan myös kiusaamista tai hännäämistä. *Käämä säpsähti äimistyneenä. Hän käännähti raivosta punaisena huitaisemaan hatullaan ärsyttävistä ärsyttävintä keijua. Ruttu väisti jälleen ja lensi pakoon. – Nauraa me saamme! Nauraa ME saamme! Hi hi hii! IHANA synttäriylläri, eikös olekin? Hän ilkkui.* (Grahn 2020, 67). Tilanne kääntyy siis niin päin, että kiusattu alkaakin kiusaamaan kiusaaja. Jo alkujaan vihainen Käämä vihastuu vielä enemmän Rutun käyttäytymisestä. Tällainen käyttäytyminen on varmasti tietoista ja sen tarkoitus on juuri se, mihin sillä pyritäänkin. Tällainen käytös yleensä oikeutetaan sillä, että kiusaaja ansaitsee sen, sillä hän käyttäytyy muita kohtaan samalla tavalla.

Tunteen vähättelevä tunne voimistamistarkoituksena tapahtui esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa hahmo koki pelkoa jostakin toiminnasta tai tilanteesta johtuen, ja pelkoa vain aiheutettiin lisää, sen sijaan että siihen olisi suhtauduttu lempeämmin. *Rosvokoira irvisteli pelottavasti. Karvat nousivat pystyyn, kuolaa roiskui ja keijut kiljuivat pelosta. – MRRRRR! RÄYH! – Iiiiik! – Auttakaa! – MRRR! VUH! MRRRRR!!!! - Voi eiii! – Älä! Apua!* (Grahn 2020, 56). Pelon tunteen vahvistaminen jatkuu, vaikka sitä pyydetään lopettamaan. Tässäkin tapauksessa tunteen voimistaminen on hyvin todennäköisesti tietoista toimintaa, jolla pyritään satuttamaan toista.

Tunteen vahvistuminen on myös merkki siitä, ettei hahmo vielä kykenen rauhoittamaan itseään ja kokemaansa tunnetta. Tällaisessa tunnereaktiossa kuvataan hyvin sellaista tunnetta, jota ei vielä osata käsitellä. Pulkkinen (2002, 71) puhuukin tällöin siitä, että tunnetila voimistuu ja käyttäytyminen aktivoituu. Aineiston antama käyttäytymismalli kielii siis siitä, ettei hahmo vielä ole niin taitava tunnetaidoissaan, että kykenisi rauhoittamaan itsensä, vaan tunne purkautuu aggressiona. Tilannetta ei myöskään auta se, että muut pyrkivät voimistamaan jo valmiiksi voimakasta tunnetta, sen sijaan että auttaisivat hahmoa käsittelemään tunnetta. Tällaiset

tilanteet sadussa voivat toimia myös keskustelun herättelijänä esimerkiksi lapsen ja aikuisen välillä. Tilannetta voidaan pohtia esimerkiksi siten, että miten lapsi kokee tilanteen.

## 6 Pohdinta

### 6.1 Johtopäätökset

Selvitin tässä tutkielmassa, millä tavoilla tunteet ilmenevät Petronella Grahnin Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu sadussa. Tunteiden ilmenemiseen sisältyivät niin ne konkreettiset tunteet, joita sadussa koettiin, kuin niihin johtaneet syyt sekä se, kuinka tunteisiin vastattiin. Rajasin tutkimusaineistoni sadussa esiintyvien hahmojen välisiin vuoropuheluihin, sillä perusteella, että vuoropuhelussa tuli esiintyä jokin tunnetila. Tunnetiloja oli havaittavissa kaikissa hahmojen välisissä vuoropuheluissa, mutta rajasin kerättävän aineiston niihin, joissa tunne ilmaistii sanallisesti. Tällä pyrin lisäämään tutkimuksen luotettavuutta ja toistettavuutta.

Tutkimuksessa havaittiin, että suurin osa sadussa ilmenevistä tunteista oli luokiteltavissa kielteiseksi tunteiksi. Tämä oli nähtävissä esimerkiksi siinä, että sadun tunteiden luokittelussa käytetyistä perustunteista kolme neljästä oli kielteisiä. Tutkimuksen tunteiden luokittelussa käytetyt perustunteet olivat pelko, viha, suru ja ilo. Muut aineistossa esiintyvät tunteet, esiintyivät aineistossa vain kerran, joten niitä ei otettu mukaan tutkimukseen.

Tunteita aiheuttavia teemoja löytyi aineistosta kaksi. Nämä teemat olivat kiusaaminen ja uudet asiat. Kiusaaminen sai sadun hahmoissa aikaan kaikkia edellä mainittuja tunteita. Eniten kiusaamisesta aiheutuneita tunteita olivat kuitenkin viha, pelko ja suru. Näistä vihan tunteita esiintyi niin kiusaajalla kuin kiusatuillakin. Pelkoa ja surua esiintyi ainoastaan kiusatuilla hahmoilla. Ilon tunteita kiusaamistilanteessa koki kuitenkin ainoastaan kiusaaja itse. Uudet tilanteet saivat myös aikaan kaikkia aineistossa esiintyneitä tunteita. Yleisimmin uusi tilanne aiheutti pelkoa. Uudet tilanteet saivat kuitenkin aikaan myös vihan, surun ja ilon tunteita. Vihan tunteita uudesta tilanteesta seurasi silloin, kun tilanne oli odottamaton ja epämieluisa. Yksin koetut ikävöivät uudet tilanteet saivat aikaan surun tunteita. Ilon tunteet olivat kuitenkin usein seurausta siitä, että uudessa tilanteessa onnistuttiin ja sen aiheuttama pelko voitettiin, mistä seurasi iloa ja onnistumisen kokemuksia.



Tunteisiin vastaamistapoja löytyi aineistosta neljänlaisia. Välinpitämättömyyttä, myötätuntoa, tunteen huomioimista sekä tunteen voimistamista. Välinpitämättömyys ilmeni tunteeseen reagoimattomuutena tai tunteen ohittamisena. Välinpitämättömyyttä ilmeni vihan ja ilon tunteita kohtaan. Myötätuntoinen tunteeseen vastaaminen on pyrkimystä tunteen ymmärtämiselle, ja siihen lempeästi suhtautumista. Myötätuntoa saivat aikaan ikävän, ilon ja pelon tunteet. Tunteen huomioimisella annettiin tunteelle negatiivista tai neutraalia huomiota. Tunnetta saatettiin vähätellä tai sitä ei otettu todesta. Ainoastaan ilon ja pelon tunteita kohtaan vastattiin tällä tavalla. Tunteen voimistamisen tarkoituksena on saada tunteen kokija tuntemaan tunnetta yhä syvemmin. Tätä tapahtui erityisesti vihan tunteita kohtaan, mutta myös pelon tunteita kohtaan.

Tunteet ilmenevät Taikamaailman suuri seikkailu sadussa, pelon, vihan, surun ja ilon tunteina. Näistä tunteista suurin osa on kielteisiä tunteita. Näitä tunteita saavat aikaan kiusaaminen ja uudet asiat, jotka ovat saatujen tulosten perusteella koko aineiston kantavat teemat.

## 6.2 Tulosten tulkinta

Tutkimuksessa kävi ilmi, että suurin osa Taikamaailma suuri seikkailu sadussa käsiteltävistä tunteista oli kielteisiä. Aineistosta nousseet tunteet jaoteltiin perustunteita apuna käyttäen pelkoon, vihaan, suruun ja iloon. Kuten jo perustunteista voi huomata, kolmen neljästä perustunteesta voidaan ajatella olevan kielteisiksi luokiteltavia tunteita. Kielteisten tunteiden hallitsevuus on mahdollisesti seurausta siitä, että kielteiset tunteet ovat helpompia tunnistaa, ja niille on olemassa enemmän niitä erottavia nimityksiä. Rantanen, Leppänen ja Kankaanpää (2020, 48) sanovatkin että yksi syy sille, miksi myönteiset tunteet jäävät usein vähemmälle huomiolle on se, että myönteisiä tunteita kuvataan usein yleisanoilla kuten ”ilo” ja ”onnellisuus”. Nämä sanat eivät kuitenkaan kerro kovinkaan tarkasti sitä, millaista tunnetta ilon kokija oikeastaan tuntee. Sen sijaan kielteisiä tunteita ajatellessa on helpompi nimetä tunteita yksityiskohtaisemmin, mikä taas voi johtaa siihen, että kielteistä tunteita ajatellaan olevan enemmän. Vaikka aineistosta nousi esille enemmän kielteisiä tunteita, annettiin myös myönteisille tunteille huomiota.

Tutkimustulokset antavat kahdenlaisia syitä tunteiden tuntemiselle, kiusaamisen ja uudet tilanteet. Lasten elämässä kiusaaminen on valitettavasti usein läsnä. Yhdeksi syyksi kiusaamiselle on ajateltu olevan tunnetaitojen heikkous ja kehittymättömyys (e. Pöyhönen 2020; Goleman 1997). Kuten tuloksista voidaan havaita, myös sadun kiusaavilla hahmoilla tuntuisi olevan jonkinlaista tunnekylmyyttä tai empatiakyvyn puutetta toisia kohtaa, mikä johtaa kiusaamiseen. Usein, esimerkiksi koulukiusaamistapauksissa, pyritään ymmärtämään sekä kiusattua että kiusaajaa. Usein käy kuitenkin sillä tavalla, että kiusaamisen mennessä vakavaksi, on kiusattu se, joka joutuu vaihtamaan koulua. Monesti kiusattua saatetaan kehottaa pitämään puolensa tai olemaan välittämättä kiusaajasta. Samankaltaisia kiusaajan vastustamista ja välinpitämättömyyttä käytettiin myös sadussa keinoina kiusaajan kohtaamisessa. Tämä voi antaa lapselle erilaisia keinoja kiusaamisen käsittelyyn. Kiusaamistilanteisiin reagoiminen ja puuttuminen on kuitenkin niin tapauskohtaista, että yhtä ainoaa vastaamistapaa kiusaamiselle tuskin on.

Toinen tunteisiin johtava syy oli uusien asioiden kokeminen. Lapset kokevat usein uusia asioita, jotka saattavat tuntua jännittäviltä tai jopa pelottavilta. Jännityksen, pelon, surun ja ilon tunteet olivat kaikki seurausta uusista tilanteista. Uudet tilanteet aiheuttavat jännitystä ja pelkoakin aikuisissa, miksei siis lapsissakin. Uusien asioiden pelon takana voi usein olla epävarmuus siitä, miten tilanteessa tulisi toimia, tai omista taidoistaan, tai siitä että pelkää epäonnistuvansa ja nolaavansa itsensä. Tällaisten asioiden käsittelyyn Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu tarjoaa hyviä keinoja. Uudessa tilanteessa koettu kielteinen tunne muuttuukin usein myönteiseksi tunteeksi, kunhan uuden jännittävän asian on ensi uskaltanut kohdata. Tämä oli aineistossa melko systemaattinen toimintatapa. Joku sadun hahmoista koki pelkoa uutta asiaa kohtaan ja toiset kannustivat sekä uskoivat häneen, mikä sai hahmon rohkaistumaan ja kokeilemaan uutta asiaa. Tämä uusia asiaa sitten osoittautuikin helpoksi tai mukavaksi, ja hahmo sai kokea ilon tunteita onnistumisesta ja uskaltamisesta. Tunnetaitojen kehittämisen näkökulmasta tällaiset tapahtumat voivat antaa lapselle rohkeutta ensinnäkin kohdata omia pelkojaan ja kokeilla uusia asioita, mutta myös toisaalta myötätuntoiseen ja kannustavaan toisten kohtaamiseen.

Tunteisiin vastaamistapoja tutkimuksen tulokset tarjosivat neljää erilaista keinoa. Välinpitämättömyyttä tunteita kohtaan, myötätuntoa, tunteen voimistamista sekä tunteeseen reagoimista. Näistä tunnetaitojen kehittämisen kannalta keskeisimpänä keinona näen myötätuntoisen suhtautumisen tunteisiin. Myötätunto esiintyi aineistossa toisen kannustamisena ja

ymmärtämisenä. Pessin (2015) mukaan myötätunnon on havaittu toimivan itseään vahvistavana toimintana. Myötätuntoiset teot siis parantavat ihmisen itsensä kognitiivisia kykyjä. Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu tarjoaa paljon keinoja myötätuntoiseen ajatteluun. Tilanteet, joissa esimerkiksi kiusaajaa pyritään ymmärtämään, voivat olla lapsille hyvin silmiä avaavia tilanteita. Sadun avulla on hyvä pohtia sitä, miksi joku käyttäytyy ilkeästi toisia kohtaan. Samalla myötätuntoinen suhtautuminen toisen tunteisiin voi lisätä myös empatiakykyä.

Välinpitämättömyyttä tunteita kohtaan esiintyi erityisesti vihan tunteita kohtaa. Vihan tunteet taas johtuivat useimmiten kiusaamisesta. Voisikin siis ajatella, että satu tarjoaa yhdeksi keskeiseksi keinoksi vihaisuutta tai kiusaamista kohtaan välinpitämättömyyden. Toisaalta vihan tunteisiin vastattiin myös niitä vahvistamalla. Kiusaaminen voi asiana olla sellainen, että siihen ei ole olemassa yhtä toimivaa tapaa reagoida. Tämän vuoksi on mahdollista, että kiusaamiseen vastattiin eri tavoilla. On kokemukseni mukaan hyvin yleistä, että kiusatulle sanotaan, ettei kiusaamisesta kannata välittää tai ettei saa olla niin herkkä, vaan antaa kiusaamisen mennä toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos. Tällainen yhteiskunnallinen käsitys voi mahdollisesti heijastua myös satuun.

Kaiken kaikkiaan Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu antaa lukijalleen melko ajankohtaisia tunteisiin johtavia syitä. Kiusaaminen on ollut esillä viime vuosien aikana paljon, ja erityisesti kiusaamisen raaistuminen ja väkivaltaistumien ovat herättäneet huolta ihmisissä. Tutkitun aineiston kuva kiusaamisesta on selkeä. Kiusaaja on hieman erilainen kuin muut, viihtyy yksin ja on ilkeä muille. Kuva kiusaajasta on jopa hieman stereotyyppinen, mutta se on lastenkirjallisuudessa hyvin tyypillistä. Kiusatuille teoksessa puolestaan tarjotaan erilaisia keinoja kiusaajan kohtaamiseen, ja pyritään jopa ymmärtämään kiusaajaa. Vaikka satu pyörii vaikeiden asioiden äärellä, sadun välittämää tunnemaailmaa voisikin pitää samaan aikaan sekä kielteisenä, että myönteisenä. Vaikka tunteet sadulla olivat pääosin kielteisiä tunteita, suhtauduttiin tunteisiin myös myönteisesti. Esimerkiksi sadun tarjoamat keinot uusiin asioihin suhtautumisessa olivat melko kannustavia. Tunnetaitojen näkökulmasta voisikin ajatella, että satu tarjoaa keinoja erityisesti tunteiden havaitsemiseen ja optimistisuuteen. Erityisesti optimistisuus on tärkeä osa tunnetaitoja, sillä sen avulla on helpompi kohdata elämän haasteita ja elää sopuinnussa muiden ihmisten kanssa (Bar-On, 2007, 2).

Tunneälykkyyden kehittämistä voidaan lähestyä esimerkiksi Saloveyn ja Mayerin (1997) luoman nelihaaraisen mallin pohjalta. Malli sisältää neljä osa-aluetta, jotka ovat hierarkkisessa järjestyksessä toisiinsa nähden tarkoittaen, että ensimmäisenä on opittava tunnistamaan tunteita, sen jälkeen ymmärtämään tunteiden vaikuttavuus, jonka jälkeen on mahdollista ymmärtää tunteita ja lopulta oppia säätelemään niitä. Tunneälyn nelihaaraista mallia on käytetty myös tunnekasvatuksen lähtökohtana. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa käytettävän RULER-tunnetaitokasvatusmalli perustuu nelihaaraiseen tunneälymalliin (Köngäs 2019, 37–39). Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan löytää elementtejä erityisesti kahteen ensimmäiseen tunneälyn nelihaaraiseen osa-alueeseen. Tunteiden havaitsemisessa on tarkoitus oppia tunnistamaan tunteita niin itsessä kuin muissa ihmisissä (Mayer 2004, 4). Köngäs (2019, 39) puolestaan toteaa, että tunteiden havaitsemiselle on keskeistä myös se, että lapsi tunnistaa tunteita herättäviä asioita esimerkiksi sadusta. Sadun kautta tunteiden tunnistamista voi lähteä harjoittelemaan sadun hahmojen tunteiden tunnistamisesta. Millaista tunnetta hahmo tuntee ja onko tunne vuoropuhelussa kielteinen vai myönteinen, ovat hyviä lähtökohtia tunteiden tarkastelulle. Voidaan myös pohtia sitä, millä tavalla kyseinen tilanne tuntuisi lapsesta itsestään. Tutkimuksen tulosten perusteella näkisin, että Taikamaailman suuri seikkailusta voisi olla apua erityisesti ilon, surun, vihan ja pelon tunteiden tunnistamiseen. Sadun vuoropuheluissa käy usein ilmi se, mitä tunnetta tunnetaan, tai tunnetta kuvaillaan erilaisten adjektiivien avulla, jolloin lapselle on mahdollista oppia tunnistamaan ja jopa sanallistamaan koettu tunne.

Opetussuunnitelman (OPS 2014, 100) mukaan, vuosiluokilla 1–2, oppilaiden tulisi harjoitella omien tunteidensa tunnistamista ja ilmaisemista. Tämä voi opetussuunnitelman mukaan tapahtua esimerkiksi leikin ja draaman avulla. Opetussuunnitelmassa todetaan myös, että erilaisia vuorovaikutustapoja käsitellään alkuopetuksessa esimerkiksi lastenkirjallisuuden, satujen ja kertomuksien kautta (OPS 2014, 107). Satua ja draamaa yhdistämällä voitaisiin siis käyttää satua laajemmin tunnekasvatuksen välineenä. Ylösen (1998, 165) mukaan satuja seuraaminen näyteltynä, on erityisesti levottomille lapsille helpompaa, mutta näytelmien kautta sadun käsitteleminen on tapana kovin työläs. Sen vuoksi yleisin tapa satujen käsittelyyn on yleensä lukeminen. Ylönen toteaa vielä, että olisi hyvä valita luettavaksi sellaisia satuja, joiden vaikuttavuus tiedetään. Tämän vuoksi tutkimuksen kohdistaminen satukirjoihin on tärkeää. Tämän tutkimuksen perusteella saadut tulokset viittaavatkin siihen, että Pomenia taikamaailman suuri seikkailu -satua voitaisiin käyttää vihan, pelon, surun ja ilon tunteiden tunnistamiseen, mutta

myös sen pohtimiseen millainen käyttäytyminen on esimerkiksi toista kohtaan myötätuntoista tai tunnetta voimistavaa, ja minkälaisia tavoitteita kullakin käytöksellä halutaan tavoittaa.

Jotta sadusta saadaan mahdollisimman suuri hyöty tunnekasvattajana, on tärkeää saada selville, miten lapsi kokee sadun ja millaisia merkityksiä siitä hänelle välittyy. Tarvittaessa väärin muodostuneita käsityksiä tulee korjata. (Ylönen 1998, 165.) Tämän vuoksi saduista keskusteleminen tai niiden muutoin läpi käyminen on tunnekasvatuksen osalta keskeisessä roolissa. Lapsi voi kyllä hyötyä siitä, että hän lukee satua yksin ja tekee sen avulla havaintoja omasta elämästään käsitellen asioita itsenäisesti. Suurin hyöty saadaan kuitenkin tunnekasvatuksen näkökulmasta irti silloin, kun satua käydään yhteisesti esimerkiksi luokassa opettajan johdolla läpi. Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu voisikin tarjota keskustelunaiheita erityisesti kiusaamisen aiheuttamista tunteista sekä kiusaajassa että kiusatuissa. Lisäksi satu voi tarjota lohtua ja rohkeutta pelokkaalle lapselle. Tätä kautta toteutuisi myös nelihaaraisen tunneäly-mallin toinen osio, tunteiden vaikuttavuuden ymmärtäminen, eli ymmärrys siitä, miten tunnetila vaikuttaa käyttäytymiseen, ja miten tunnetilaa hallitsemalla voi vaikuttaa omaan käyttäytymiseensä. Tämän ymmärtäminen auttaa lasta itsesääteilyssä ja auttaa tätä kohti parempia suorituksia. (Mayer 2004, 4; Köngäs 2019, 33–34). Tunnetilan muuttaminen itselle suotuisaksi on myös askel lähemmäksi positiivista tunteiden kehää. Myönteinen tunne ja usko omaan kykyihinsä saa aikaan positiivisia tunteita, jotka puolestaan johtavat iloon ja yritteliäisyyteen. Tällöin on helpompi kohdata elämän haasteita ja selviytyä niistä. (OPH 2021.)

Pomrnia Taikamaailman suuri seikkailu tarjoaa siis tunnekasvatukseen tukea tunteiden tunnistamiseen ja nimeämiseen, sekä tunteen ymmärtämiseen. Satu itsessään ei vielä voi automaattisesti opettaa lapselle tunteiden käsittelyä, mutta se voi tarjota lapselle keinoja tarkastella omia tunteitaan ja löytää yhtymäkohtia oman elämän tilanteisiin ja tapahtumiin. Suurin hyöty tunnekasvatukseen sadusta saadaan kuitenkin silloin kun sadusta ja sen käsittelemistä tapahtumista ja teemoista keskustellaan yhdessä aikuisen kanssa, esimerkiksi opettajan tai vanhemman kanssa.

### 6.3 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan yleensä sen reliabiliteetin ja validiteetin näkökulmasta. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimusmetodin luotettavuutta, havaintojen pysyvyyttä ja tulosten johdonmukaisuutta. Validiteetilla pyritään tarkastelemaan sitä, ovatko tutkimuksen eri vaiheet tehty pätevästi ja perustellusti, ja ovatko niiden avulla tehdyt päätelmät niiden kanssa linjassa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Näitä asioita olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt perustelemaan tutkimuksen teon eri vaiheiden raportoinnissa, sekä tutkimuksen kannalta oleellisten asioiden avaamisella. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää kuvata koko analyysiprosessi, ja miten saadut tutkimustulokset on siitä johdettu. Tällä taataan tutkimusprosessin läpinäkyvyys, ja arviointimahdollisuus (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 23). Olen kuvannut tutkimuksen etenemisen analyysin kulku -osiossa. Siinä olen pyrkinyt tuomaan esille myös niitä asioita, jotka muuttuivat tutkimuksen edetessä, mutta myös tutkimuksen ongelmakohtia.

Tutkimusaineisto tässä tutkimuksessa kohdistui vain yhden kirjan sisältöihin, joka on myös yksi iso tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttava tekijä. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole ratkaisevaa aineiston koko, vaan sen riittävyys tutkimuskysymykseen nähden. Laadullisella tutkimuksella pyritään usein ymmärtämään jotakin ilmiötä, sen sijaan että sillä pyrittäisiin muodostamaan esimerkiksi tilastollisesti päteviä tuloksia. Aineiston on ajateltu olevan riittävä silloin, kun sen avulla saadaan vastaus tutkimuskysymykseen.

Laadullisessa sisällönanalyysissä on keskeistä tarkastella tutkittavaa asiaa mahdollisimman objektiivisesti, ja välttää omien ennakkoluulojen ja -odotusten vaikuttamista tutkimuksen eteneeseen. Tutkimuksen tekoa ohjaa kuitenkin aina sidoksissa paikkaan, aikaan ja tutkijaan. Näin ollen, tutkimus on aina yhdenlainen totuus tutkittavasta aiheesta, vaikka tieteellisessä tutkimuksessa pyritäänkin tekemään mahdollisimman luotettavaa ja perusteltavaa tutkimusta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 28). Tässä tutkimuksessa olen esittänyt aineiston analyysin ja tulokset siten, kun olen niihin päässyt.

Tutkimuksen teon aikana minulle heräsi useita uusia mielenkiinnonkohteita lastenkirjallisuuden sisältämistä tunteista, ja niiden mahdollisesta käyttämisestä tunnetaitojen tukemisen apuvälineenä. Koska tutkimukseni kohdistui vain yhteen teokseen, olisi mielenkiintoista tehdä tutkimusta esimerkiksi saman kirjailijan uusista teoksista, ja selvittää millaisia teemoja ne sisältävät. Toisaalta tutkimusta olisi mielenkiintoista tehdä myös käytännön näkökulmasta ja paneutua vielä syvemmin siihen, millä tavoilla kyseistä lastenkirjaa voisi käyttää esimerkiksi kiusaamisen käsittelyyn lasten kanssa.

## Aineisto

Grahn, Petronella. 2020. Pomenia Taikamaailman suuri seikkailu. Kumma-kustannus.

## Lähteet

Alasuutari, P. 2012. Laadullinen tutkimus 2.0. Osuuskunta vastapaino.

Arvola P. 2009. Lapset ja nuoret elämäänsä kokoamassa. Teoksessa Mäki, S. ja Arvola, P. (toim.) Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 1. Helsinki: Duodecim.

Arvola, P. Mäki, S. 2009. Mitä lasten ja nuorten kirjallisuusterapia on? Teoksessa Mäki, S. ja Arvola, P. (toim.) Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 1. Helsinki: Duodecim.

Arvola, P. Mäki, S. 2009. Sadun salaisia viestejä. Teoksessa Mäki, S. ja Arvola, P. (toim.) Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 1. Helsinki: Duodecim.

Bahman, S. ja Maffini, H. 2008. Developing Children's Emotional Intelligence. Continuum International Publishing Group.

Bar-On, R. 2007. Chapter 1: How Important Is It to Educate People to be Emotionally Intelligent, and Can It Be Done? Teoksessa Educating People to Be Emotionally Intelligent. Bar-On Reuven, Maree J.G ja Elias Maurice Jesse. Praeger. 1–14.

Ekman, P. 2003 Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life. 1st Owl books ed. New York, N.Y: Henry Holt and Co.

Feelies tunnetaitomateriaali. Saatavana www-muodossa: <https://feelies.fi/>

Fält, K. 2014. Pullistelevia lihaksia, bersekkiraivoa ja haarniskafetimismiä. Keskiajan kuvallistaminen lasten ja nuorten tietokirjoissa. Teoksessa Lastenkirja. Nyt. Mustonen Marleena (toim.) Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Goleman, D. 1997. Tunneäly: Lahjakkuuden koko kuva. Suomentanut Kankaanpää, J. Helsinki: Otava.

Goleman, D. 1999. Tunneäly työelämässä. Suomentanut Kankaanpää, J. Helsinki: Otava

Goleman, D. 2014. Aivot ja tunneäly uusimmat oivallukset. Suomentanut Heiskanen, M. Parainen: Samsaraa Tasapaino-oppaat.



Haapaniemi-Maula R, 1997. Satu lapsen kasvattajana. Teoksessa Jokipaltio J (Toim.) Sadun voimat 1. Maaseudun sivistysliitto, 7–14.

Haapasalo, T. 2016. Lapsen tunnekasvatus. Teoksessa Haapasalo T., Kirkkopelto K. & Repo, L. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten keskus.

Heikkilä-Halttunen, P. 2020. Kirja auttaa lasta tunnistamaan tunteita – Moni tavallinen lastenkirja toimii tässä jopa paremmin kuin tunnekasvatuksen täsmäkirjat. Helsingin Sanomat. Kulttuuri 5.1.2020. Saatavana www-muodossa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006363111.html> . (Luettu 20.3.2021.)

Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Jyväskylän yliopisto [http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius\\_ja\\_reliabiliteetti.pdf](http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf) Saatavana www-muodossa. (Luettu 2.5.2021.)

Hirsijärvi, S. 2007. Aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätökset. Teoksessa Hirsijärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. Osin uudistettu painos. Tutki ja kirjoita. 216–225. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hohr, H. 2000. Dynamic aspects of fairy tales: social and emotional competence through fairy tales. Scandinavian Journal of Educational Research 44 (1), 91–104.

Hunt P. 2002 Introduction: The World of Children's Literature Studies. Teoksessa Hunt P, (toim.) Understanding Children's Literature. Key essays from the International Companion Encyclopedia of Children's Literature. Routledge. Lontoo ja New York. Saatavana www-aineistona: [https://khdiglibrary.weebly.com/uploads/7/0/5/6/7056479/understanding\\_childrens\\_literature.pdf](https://khdiglibrary.weebly.com/uploads/7/0/5/6/7056479/understanding_childrens_literature.pdf) . (Luettu 3.12.2020)

Hämmäinen, S., Harjunkoski, S., Ruohonen, T., Nummila, H., Mäkinen, M., Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Tarina tukee lasta: Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 2. Helsinki: Duodecim.

Ihonen M. 2003. Suomalainen lastenkirjallisuus 1800-luvulla. Teoksessa Huhtala L. Grun K. Loivamaa I. Laukka M. (toim.) Pieni suuri maailma – Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Tammi. Hämeenlinna.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jokipaltio J. 1997. Sadun voimat 1. Maaseudun sivistysliitto.

Juhila, K. Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. (Luettu 4.5.2021)

Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Lastenkeskus Oy.

Jääskinen, A-M. 2020. Opi perustunteista: Häpeä on yksi peitellyimmistä tunteistamme. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. Saatavana www-muodossa <https://www.tunnejataida.fi/opi-perustunteista-hapea-on-yksi-peitellyimmista-tunteistamme> . (Luettu 8.5.2021.)

Jääskinen, A-M. 2020. Opi perustunteista: Ilo ja mielihyvä purkavat kehon kuormaa. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. Saatavana www-muodossa <https://www.tunnejataida.fi/tietoa-tunteista-perustunteet-ilo-ja-mielihyva> (Luettu 8.5.2021.)

Jääskinen, A-M. 2020. Opi perustunteista: Pelko suojelee elämää ja ohjaa turvaan. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. Saatavana www-muodossa <https://www.tunnejataida.fi/opi-perustunteista-pelko-suojelee-elamaa-ja-ohjaa-turvaan> . (Luettu 8.5.2021.)

Jääskinen, A-M. 2020. Opi perustunteista: Viha antaa pontta ja voimaa. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. Saatavana www-muodossa <https://www.tunnejataida.fi/opi-perustunteista-viha-antaa-pontta-ja-voimia> . (Luettu 8.5.2021.)

Jääskinen, A-M. 2020. Opi perustunteista: Suru kutsuu pysähtymään äärelleen. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. Saatavana www-muodossa <https://www.tunnejataida.fi/opi-perustunteista-suru-kutsuu-pysahytymaan-aarelleen> . (Luettu 9.5.2021.)

Karasma, K. & Suvilehto, P. 2014. Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki: Avain.

Karjalainen, M. 2001. Realistisen lastenkirjan lapsikuva. Teoksessa Suojala, M. ja Karjalainen, M. (toim.) Avaa lastenkirja: johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lastenkeskus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kinnare, T. 2005. Peilisolut auttavat ymmärtämään muita. Tiede. Artikkelit 1.11.2005. Saatavana www-muodossa: [https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/peilisolut\\_auttavat\\_ymmartamaan\\_muita](https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/peilisolut_auttavat_ymmartamaan_muita) . (Luettu 10.5.2021.)

Kinnunen, T. 2015. Vahvat yksin, heikot sylityksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista. Helsinki: Kirjapaja. E-kirja.

Kokko, M. 2012. Sureva mieli sanoin ja kuvin. Läheisensä menettäneen lapsen kokemus Riitta Jalosen ja Kristiina Louhen kuvakirjoissa. Tampereen yliopisto.

Kokkonen, M. 2019. Ihastuttavat vihastuttavat tunteet: Opi tunteiden säätelyn taito. PS-kustannus. E-kirja.

- Korkea-aho, E. 2020. Kiusaaminen Suomalaisissa lasten kuvakirjoissa 2010-luvulla. Tampereen yliopisto: Pro gradu -tutkielma. Saatavana www-muodossa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/121512/Korkea-ahoEmilia.pdf?sequence=2> .(Luettu 10.5.2021.)
- Köngäs, M. 2019. Tunneäly varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.
- Lahtinen ja Rantanen 2019. Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin tilanteisiin. PS-kustannus.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Otava
- Lammenranta, M. 1989 Kirjallisuus ja tieto. Teoksessa A. Haapala, (toim.) E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta. Kirjallisuuden filosofiaa Helsinki: Valtion painatuskeskus, 191–205.
- Mayer, J.D 2004. What is Emotional Intelligence? UNH Personality Lab. Saatavana www-muodossa: [https://scholars.unh.edu/personality\\_lab/8?utm\\_source=scholars.unh.edu%2Fpersonality\\_lab%2F8&utm\\_medium=PDF&utm\\_campaign=PDFCoverPages](https://scholars.unh.edu/personality_lab/8?utm_source=scholars.unh.edu%2Fpersonality_lab%2F8&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages) .(Luettu 20.5.2021.)
- Mustola, M. & Mustonen, M. 2014. Lastenkirja. Nyt. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäki, S. ja Arvola, P. 2009. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa Arvola, P. ja Mäki, S. (toim.) Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 1. Helsinki: Duodecim.
- Nodelman, P. 1999, (2002). Decoding the images: Illustration and Picture Books. Teoksessa Peter Hunt (toim.) Understanding Children's Literature. Key essays from the International Companion Encyclopedia of Children's literature Routledge Lontoo ja New York.
- Opetushallitus 2021. Tunteesta tunteeseen-ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. Saatavana www-muodossa <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla> . (Luettu 28.1.2021.)
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Saatavana www-muodossa: [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen\\_opetussuunnitelman\\_perusteet\\_2014.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf) . (Luettu 20.5.2021.)
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Saatavana www-muodossa: [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman\\_perusteet.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf) . (Luettu 5.5.2021.)

Pessi, A. B. 2015. Myötätunto onnen lähteenä. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima.

Poikkeus, A-M. 1995. Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa Lyytinen, P Kor-kiakangas, M & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstis-  
saan. WSOY, Porvoo, 122–138.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. PS-kustannus.

Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Uudistettu painos. Helsinki: Suunta-kirjat.

Pöyhönen, J. 2020. MTV uutiset Artikkelissa: Näin tunnetaidot vaikuttavat ryhmähenkeen luokassa – psykologi: "Lapset, joilla on hyvät tunnetaidot, eivät koe tarvetta kiusata" Saatavana www-muodossa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/nain-tunnetaidot-vaikuttavat-ryhmahenkeen-luokassa-psykologi-lapset-joilla-on-hyvät-tunnetaidot-eivat-koe-tarvetta-kiusata/7939040#gs.lynn6s> . (Luettu 12.4.2021.)

Rantanen, J., Leppänen, I. & Kankaanpää, H. 2020. Johda tunneilmasto: Vapauta työyhteisösi todellinen potentiaali. Helsinki: Alma Talent. E-kirja.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P & Hyvärinen, M. 2010 Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tam-  
pere: Vastapaino, 9–36.

Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka, A., Kuula, A., Rissanen, R., Karvinen, I. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tam-  
peren yliopisto: Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Saatavana www-muo-  
dossa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf> . (Luettu 10.5 2021.)

Saarinen, M ja Kokkonen, M. 2003. Tunneäly. Kohti kokonaista elämää. Helsinki: WSOY.

Saarinen, M. 2001. Tunne älysi älyä tuntevasi. Opas oman ja työyhteisön tunneälyn kehittämiseen. Helsinki: WSOY.

Saarni, C. 2007. The Development of Emotional Competence: Pathways for Helping Children Become Emotionally Intelligent. Teoksessa Bar-On, R., Maree, K. & Elias, M. J. 2007. Educa-  
ting people to be emotionally intelligent. Westport, Conn: Praeger Publishers.

Satokangas H. ja Lukuklaani-tutkimusprojektin tutkijat 2019. Lukuklaani, Suomen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kokonaiskartoitus. Suomen kulttuurirahasto. Saatavan www-muodossa

<https://lastenkirjainstituutti.fi/2016/wp-content/uploads/2019/04/Lukuklaanin-kirjallisuuskar-toitus.pdf> (Luettu 12.5.2021).

Seitamaa-Hakkarainen, P 2014. Kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Metodix. Saatavana www-muodossa <https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/> (Luettu 5.5.2021)

Svendsen, L 2008. A Philoshopy of Fear. Kääntänyt John Irons. Reaktion Books. Lontoo. E-kirja.

Tahkokallio K. 1997. Myönteinen ajattelu kasvatuksessa. Teoksessa Jokipaltio J. (toim.) Sadun voimat 1. Maaseudun sivistysliitto. 21–33.

Talvio, M. ja Klemola, U. 2017. Toimiva vuorovaikutus. PS-kustannus.

Tuomi, J ja Sarajärvi, A. 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. E-kirja.

Tuomivaara, T. 2005. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Saatavilla www-muodossa: <https://www.mv.helsinki.fi/home/ttuomiva/Y125luku6.pdf> . (Luettu 10.2.2021.)

Vuori, J. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavana www-muodossa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> . (Luettu 4.5.2021)

Weissberg, R.P. Durlak, J.A. Domitrovich, C.E. ja Gullotta, T.P. 2015. Sosial and emotional learning: Past, present, and future. (Luettu 14.1.2021) [https://www.researchgate.net/publication/302991262\\_Social\\_and\\_emotional\\_learning\\_Past\\_present\\_and\\_future](https://www.researchgate.net/publication/302991262_Social_and_emotional_learning_Past_present_and_future)

Ylönen, H. & Tamminen, M. 2000. Loihditut linnut: Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

Ylönen, H. 1998. Taikahattu ja hopeakengät sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.